TIEDOLLA VAIKUTTAMISEN MAHDOLLISUUDESTA TOTEUTUKSEEN

Rakenteellisen sosiaalityön osaamiskartoitus

Johanna Hirvonen, Virpi Kilpeläinen, Keijo Piirainen,
Anne Surakka, Satu Marja Tanttu & Anne Tuikka

XAMK
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Johanna Hirvonen, Virpi Kilpeläinen, Keijo Piirainen,
Anne Surakka, Satu Marja Tanttu & Anne Tuikka

TIEDOLLA VAIKUTTAMISEN MAHDOLLISUUDESTA TOTEUTUKSEEN

Rakenteellisen sosiaalityön osaamiskartoitus

XAMK KEHITTÄÄ 137

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI 2021

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: SOSRAKE-hankkeen työpaja 29.9.2020
Taitto ja paino: Grano Oy
ISBN: 978-952-344-311-2 (PDF)
ISSN: 2489-3102 (verkkojulkaisu)
julkaisut@xamk.fi

LUKIJALLE

Tässä raportissa kuvataan sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien rakenteellisen työn osaamista ja osaamisen haasteita Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymässä (Essote) ja Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä (Kainuun sote) aikuisten parissa tehtävässä sosiaalialan työssä. Raportin aineistona käytetty rakenteellisen sosiaalityön osaamiskartoituskysely toteutettiin Howspace-alustalla sähköisenä kyselynä 9.9.–16.9.2020. Suurin osa vastanneista työskentelee sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan tehtävänimikkeellä, mutta vastaajina on ollut myös muutama esihenkilötehtävissä toimiva sekä muulla kuin sosionomin koulutustaustalla työskentelevä ohjaaja.

Rakenteellisella työllä viitataan erityisesti käytettävissä olevaan tietoon ja tiedolla vaikuttamiseen, jotta sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät tavoiteltavat olosuhteet voidaan saavuttaa. Rakenteelliseen työhön kuuluvan tiedon ja tiedolla vaikuttamisen lisäksi sosiaalityön osaamiseen sisältyvät myös arvot ja taidot: kognitiiviset taidot, hallinnolliset taidot, vuorovaikutustaidot, päätöksentekotaidot sekä resurssien käyttö ja johtaminen.

Sosiaalihuoltolain perusteella rakenteellisen sosiaalityön kolme keskeistä osaamisen osa-aluetta eli kompetenssia ovat tiivistetysti: 1) sosiaalialan rakenteellisessa työssä tarvittava tieto ja sen kokoaminen, 2) sosiaalialan rakenteellisen työn tietojen työstäminen käyttöä varten sekä 3) sosiaalialan rakenteellisella tiedolla vaikuttaminen. Tässä raportissa keskitytään rakenteellisen sosiaalityön osaamisen osalta tietoon ja tiedolla vaikuttamiseen. Sosiaalityön vaikuttamisen kohteina ovat eri sidosryhmät asiakkaat mukaan lukien. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta olennaista on saattaa käytettävissä oleva tieto päätöksenteon pohjaksi.

Raporttia käytetään kehittämisen tukena vahvistettaessa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien rakenteellisen sosiaalityön osaamista. Osaamiskartoitus on yksi keino edistää rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä. Ensisijaisesti se on toteutettu SOSRAKE-osaamisverkosto-hankkeessa tapahtuvan kehittämisen ja koulutuksen tueksi. Kartoitus toimii myös nykytilanteen kuvauksena, johon osaamisen vahvistumista voidaan peilata ja muuttuvia osaamistarpeita suhteuttaa.

Kirjoittajat

KIRJOITTAJAT

JOHANNA HIRVONEN, FT, YTM, projektiasiantuntija, sosiaalialan yliopettaja, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk

VIRPI KILPELÄINEN, sosionomi (yamk), tradenomi, projektikoordinaattori, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

KEIJO PIIRAINEN, YTT, dosentti, lehtori, sosiaalityön asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

ANNE SURAKKA, VTM, TtM, projektipäällikkö, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

SATU MARJA TANTTU, YTL, aluekehittäjä, Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä

ANNE TUIKKA, YTM, aluekehittäjä, sosiaalityöntekijä, Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä/aikuissosiaalipalvelut

SISÄLTÖ

LUKIJALLE ... 3

KIRJOITTAJAT ... 4

1 YKSILÖTYÖN JA SOSIAALITYÖN TULOKSISTA KUMPUAVA RAKENTEELLINEN TYÖ ... 6
1.1 Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet ja tietotarpeet ... 6
1.2 Asiakasprosessi rakenteellisen sosiaalityön perustana ... 8
1.3 Rakenteellisen sosiaalityön aineistot ja monitoimijainen kehittäminen ... 10

2 OSAAMISKARTOITUKSEN KOHDENTUMINEN ... 13
2.1 Rakenteellisen sosiaalityön alueellinen toimintaympäristö ... 13
2.2 Aineisto, vastaajat ja työn kulku ... 17

3 PALVELUJÄRJESTELMÄÄN JA YHTEISKUNTAAN LIITTYVÄ OSAAMINEN ... 20

4 ASIAKASTYÖ JA SIIHEN SISÄLTYVÄ TIEDON TUOTTAMINEN ... 24
4.1 Yhdenmukaisen ja ajantasaisen tiedon tuottaminen asiakasprosessin eri vaiheissa ... 24
4.2 Asiakasprosessissa havaittavien muutosten ja vaikutusten osoittamiseen käytettävät välineet ... 25
4.3 Asiakkaiden tarpeiden yhteiskunnalliset yhteydet ja palvelujärjestelmän vastaavuus ... 26

5 TAVOITTEELLINEN TOIMINTA SOSIAALISTEN ONGELMIEN EHKÄISYSSÄ JA HYVINVOINNIN EDISTÄMISESSÄ ... 28

6 KEHITTÄMISEEN KYTKEYTYVÄ SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ ... 32

7 TULEVAISUUDENNÄKYMÄT – MOTIVAATIO TOTEUTTAA JA KEHITTÄÄ RAKENTEELLISTA TYÖTÄ ... 35
7.1 Motivaatio ja käytännön edellytykset rakenteelliseen työhön ... 35
7.2 Rakenteiden kehittäminen ja tarvittavat voimavarat ... 36
7.3 Rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuus ja etiikka ... 38

8 TULOSTEN MERKITYS JA JATKOKEHITTÄMISTARPEET ... 41
8.1 Osaamisen haasteet ... 41
8.2 Kehittämisen jatkoaskeleet Essotessa ja Kainuun sotessa ... 44
8.3 Keinot rakenteellisen sosiaalityön osaamisen ja toimeenpanon edistämiseksi ... 45

LÄHTEET ... 47

1 YKSILÖTYÖN JA SOSIAALITYÖN TULOKSISTA KUMPUAVA RAKENTEELLINEN TYÖ

1.1 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TAVOITTEET JA TIETOTARPEET

Sosiaalihuoltolain mukaan rakenteellisella sosiaalityöllä huolehditaan sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä sekä sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Lain mukaan rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluvat seuraavat asiat (sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 7. §):

"1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista
2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi
3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen."

Sosiaalityötä koskevan tarpeellisen tiedon sisältöä määrittää osaltaan ymmärrys sosiaalityön käsitteestä. Sosiaalityö on yhteiskunnallinen ja ammatillinen käytäntö, oppi sekä tieteenala. Sosiaalityön oppia ja tieteenalalla karttunutta tietoa soveltavat työssään niin sosiaalityöntekijät kuin sosionomitkin. Kysymys on osittain eri asiantuntija-alueille kuuluvasta osaamisesta, esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien työhön liittyvästä osaamisesta, mutta myös osaamisen sisällöistä ja syvyydestä. Koulutuksen perusteella osaamisen sisältöjä on eriytetty lainsäädännössä muun muassa niin, että erityistä tukea saavien palveluissa ja tarpeiden määrittelyssä, muun muassa asiakassuunnitelman tekemisessä, tarvitaan yliopistotasoista sosiaalityön osaamista, johon sosionomien tiedot eivät yksin riitä.

Opillisista ja tiedollisista lähtökohdista molempien ammattiryhmien työ perustuu sosiaalityön oppiin ja tieteenalaan, joskin yliopistotutkinnon suorittaneiden koulutus antaa paremmat valmiudet esimerkiksi tutkimuksen tekemiseen. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden opillista kompetenssia haastaa toisaalta se, että ammattikorkeakoulujen

opinnot perustuvat yliopistoja selvästi heikommin oppiainejakoon: toisin kuin yliopistoissa ammattikorkeakouluissa sosiaalityötä ja sosiaalipolitiikkaa ei opeteta erillisinä oppiaineina. Käytäntöorientoituneisuus ja pragmaattinen ajattelu ovat kuitenkin olleet kautta aikojen sosiaalityön keskeinen elementti (esim. Morgan 1996, 1), ja sosiaalityön käytäntö pikemminkin yhdistää kuin erottaa edellä mainittuja työntekijäryhmiä.

Rakenteelliseen työhön kuuluu sosiaalityön mikrotasolla eli asiakkaiden ja työntekijöiden parissa sekä mesotasolla eli organisaatiossa ja asiakasryhmissä karttuva asiakaskohtainen informaatio ja sen rakentuminen tiedoksi. Systemaattisesti kerättyjä rekisteritietoja analysoimalla saadaan makrotason tietoa. Pulmana on kuitenkin ollut, että makrotason indikaattoreilla ei ole ollut kosketuspintaa käytännön sosiaalityöhön. Esimerkiksi itsemurhakuolleisuus 100 000:aa asukasta kohti ei ole kovin käyttökelpoinen indikaattori tulkittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon alueellisia vaikutuksia.

Yksilökohtaista työskentelyä ja siihen liittyvää tiedon karttumista ei aina pidetä rakenteelliseen työhön kuuluvana eikä ajatella, että yksilötyöllä voitaisiin vaikuttaa laajemmin kuin yksilöön itseensä. Yksilötyö, yhdyskuntatyö ja yhteisösosiaalityö on pidetty varsin tiukasti toisistaan erillisinä toiminnan alueina ja kohteina. Niissä vahvoissa erotteluissa, joissa yksilötyön työskentelyprosessi ja rakenteellinen sosiaalityö erotetaan tiukasti toisistaan, juuri yhdyskuntatyön ja yhteisösosiaalityön katsotaan kuuluvan rakenteelliseen sosiaalityöhön. Yksilötyön erottamisella yhteisösosiaalityöstä ja yhdyskuntatyöstä on pitkä historia, ja erottelu näkyy muun muassa rakenteellista sosiaalityötä koskevissa opinnäytetöissä (esim. Muotka 2013, 46–48).

Yksilötyössä ja ryhmien, kuten perheiden, kanssa työskenneltäessä kasaantuu informaatiota, jolla on merkitystä yksilötasoa laajemmalle. Tavallaan yksilötasoisen tiedon on mahdollista rakentua toiminnassa laajemmin yleistettäväksi. Perusvaatimus tällöin kuitenkin on, että informaation tuottamismekanismit ja asiakasrekisterit ovat kunnossa. Vaikka työskentelyn prosessit saattavat erota eri konteksteissa ja väliintulon muodoissa toisistaan, arvot, käytettävissä olevat keinot ja taidot yhdenmukaistavat työskentelyä. Missä tahansa kontekstissa toimiessaan sosiaalityöntekijä tarvitsee kuitenkin a) tietoa, joka kirkastaa asiakkaan kokemusta ja olosuhteita, b) tietoa, jonka pohjalta voi suunnitella asiakkaalle tarkoituksenmukaisen intervention ja c) tietoa, joka selkeyttää työntekijän ymmärrystä siitä ympäristöstä, jossa laillisuus- ja menettelytapakysymykset on ratkaistava (Morgan 1996, 24).

Informaation tiedoksi rakentumisen ongelmat eivät ole lähtökohtaisesti tutkimuksenteon pulmia vaan käytäntöön liittyvien menettelytapojen pulmia. Menettely- ja toimintatapojen kannalta olennaista on, että tarkoituksenmukaista, uskottavaa ja luotettavaa informaatiota karttuu asiakastyön ja tutkimuksen tarpeisiin. Mitä yhdenmukaisempaa informaatio on, sitä helpompaa sitä on kuvata ja analysoida. Informaation jäsentyminen tiedoksi mahdollistaa vaikuttamisen, olipa kysymys sosiaalityön asiantuntijoista tai tutkijoista.

Yhdyskuntatyössä rakenteellisen sosiaalityön kohteena on pidetty erityisesti aikuisväestöä. Määritelmään kuuluu, että tarkoituksena on edistää ihmisten mahdollisimman itsenäistä elämää siten, että heillä itsellään on asioistaan maksimaalinen kontrolli ja valinnanvapaus. Ihmisten monimuotoisten ongelmien vuoksi kohderyhmien kanssa työskentelyä on kuitenkin usein luonnehdittu ”tulipalojen sammuttamiseksi”, koska pitkäjänteiseen työskentelyyn ei ole nähty olleen edellytyksiä resurssien puutteen, kohderyhmän toimintarajoitteiden tai niin sanottujen viheliäisten ongelmien (wicked problems) vuoksi. Sosiaalityöntekijöitä on myös syytetty siitä, että he tarjoavat asiakkaiden tarpeisiin palveluja, jotka eivät vastaa tarkoitusta. (Morgan 1996, 109.)

Ruuhkautunut asiakastyö on vienyt voimavaroja palvelujärjestelmän rakenteiden ja päätöksenteon tasoilla tapahtuvasta rakenteellisesta sosiaalityöstä. Yhteiskunnalliset muutokset voivat olla nopeita, tuottavat sosiaalisia ongelmia ja myös lisäävät painetta asiakastyöhön. (Pohjola ym. 2014, 17.) Rakenteellisen työn kehittämisen tarve kumpuaa muun muassa sosiaalihuollon toimintaedellytyksistä, tiedolla johtamisen tarpeesta, työn laadusta, niukoista resursseista ja kustannusten minimoinnista sekä tarpeista lisätä toiminnan läpinäkyvyyttä ja edellytyksiä vaikutusten arviointiin. Myös työhyvinvoinnin näkökulmasta tarvitaan rakenteellisen työn kehittämistä.

1.2 ASIAKASPROSESSI RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN PERUSTANA

Asiakastyö on sosiaalityön ydin. Rakenteellinen sosiaalityö kiinnittyy sosiaalihuoltolain mukaisen asiakasprosessin vaiheisiin (ks. STM 2017, 105) eri tavoin. Tällaista yhteyttä ei kuitenkaan aina hahmoteta käytännön asiakastyötä tehtäessä. Vaikka rakenteellisen sosiaalityön elementtejä on jo vuoden 1982 sosiaalihuoltolaissa, niiden rooli asiakastyön arjessa on jäänyt vähäiseksi. Vasta viime vuosina on alettu kehittää rakenteellisen sosiaalityön käytänteitä ja määrittää sen paikkaa, vaikka rakenteellisesta sosiaalityöstä on puhuttu vuosikymmeniä.

Myös sosiaalityön tulevaisuusselvitykset luotaavat rakenteellista sosiaalityötä asiakastyöstä käsin. Esimerkiksi aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvityksen (Karjalainen ym. 2019, 80) mukaan rakenteellisessa sosiaalityössä tuotetaan asiakastyön pohjalta tietoa julkiseen keskusteluun ja poliittiseen päätöksentekoon, annetaan toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä pyritään vaikuttamaan kaavoitukseen, rakentamiseen ja muuhun kuntapolitiikkaan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Historiallisesti rakenteellisen sosiaalityön juuria on löydettävissä muun muassa Mary Richmondin social diagnosis -perinteestä Jane Addamsin yhdyskuntatyön perinnettä sivuuttamatta.

Kuviossa 1 on esitelty tämän julkaisun kirjoittajien hahmotelma sosiaalihuollon asiakasprosessin rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuudesta.

Yhteydenotto sosiaalitoimeen
Henkilön hakeutuessa sosiaalipalvelujen asiakkuuteen syntyy rakenteellisen työn kannalta oleellista tietoa muun muassa yhteydenoton syistä. Mahdollista on määritellä sosiaalisten ongelmien luonnetta, kirjata yhteydenottojen määriä, käytettyjä keinoja asiakkaan tavoittamiseksi, omaehtoista asiointia ja vireilletuloa, esimerkiksi huoli-ilmoitus. Resurssien näkökulmasta myös määrällisen tiedon tuottaminen kontakteista ja asiakkuuksista on tärkeää.

Kiireellisen avuntarpeen arviointi
Kiireellisen avun tarvetta arvioidaan lähtökohtaisesti vireilletulovaiheessa. Tämä tuottaa tietoa niistä äkillisistä kriisitilanteista, joita asiakkaat kohtaavat. Tarkasteluun voidaan nostaa myös taustalla olevat mekanismit, jotka johtavat asiakkaan tilanteen kriisiytymiseen, sekä arvioida, mitä ne kertovat esimerkiksi olemassa olevien palvelujen tavoitettavuudesta ja toimivuudesta.

Palvelutarpeen arviointi
Palvelutarpeen arviointi on asiakasprosessissa keskeinen vaihe, ja se myös tuottaa paljon tietoa asiakkaista ja asiakkaiden palvelutarpeista. Palvelutarpeiden tunnistaminen on edellytys palvelujen kohdentamiselle ja palvelujen kehittämiselle. Kattavasti tehtynä palvelutarpeen arviointi kuvaa asiakkaiden palveluverkostoja ja tuottaa tietoa muista toimijoista, joita asiakkaat kohtaavat. Arviointiin kirjataan asiakkuuden luonne: onko se tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista. Rakenteellisen työn näkökulmasta on olennaista pohtia esimerkiksi sitä, miten asiakkuuden luonne vaikuttaa asiakkaille tarjottaviin palveluihin ja resurssien kohdentumiseen ja millaisia tekijöitä liittyy niin lyhytaikaisten kuin pitkäaikaisten asiakkuuksien syntymiseen. Palvelutarpeen arviointia voidaan tarvittaessa tehdä yhteistyössä asiakkaan läheisten ja tilanteeseen liittyvien sidosryhmien kanssa.

Asiakassuunnitelma
Asiakassuunnitelmaan kirjataan asiakkaan kanssa sovitut tavoitteet, toimet ja seuraava arviointi. Asiakassuunnitelma on väline muutoksen seuraamiseen ja palveluiden vaikutusten raportointiin. Toisaalta suunnitelma voi nostaa esiin niitä asiakkaan tarpeita, joihin ei ole sopivaa palvelua. Näin päästään käsiksi palvelujärjestelmän puutteisiin.

Erityisen tuen tarve ja omatyöntekijän nimeäminen
Koska aikuisuus nähdään niin sanottuna aktiivisen kansalaisuuden aikana, johon liittyy muun muassa oman elannon hankkiminen työllä, on tärkeää nostaa esiin niitä seikkoja, jotka johtavat siihen, etteivät kaikki kansalaiset tähän pysty. Erityisen tuen tarpeita kuvaamalla saadaan esiin haasteita, joita sosiaalityön asiakkailla on ja jotka voivat olla makrotasolla heikosti tunnistettuja. Näin palveluja voidaan kehittää paremmin asiakkaiden tarpeita vastaaviksi.

Päätös palveluista
Asiakas saa hakemastaan palvelusta päätöksen. Päätökset tuottavat määrällistä tietoa siitä, miten paljon palveluja on haettu ja myönnetty. Päätöksistä pystytään seuraamaan myös esimerkiksi asiakkuuksien kestoja. Myös kielteiset palvelupäätökset voivat tuottaa hyödyllistä tietoa palvelutarpeista, joihin asiakas tarvitsisi mahdollisesti muuta kuin sosiaalihuollon tarjoamaa tukea. Palvelupäätökset eivät kuitenkaan yksin kuvaa kunnassa esiintyvää palvelutarvetta, koska palvelujen hakeminen riippuu myös kunnan tarjoamista palveluista.

Palvelujen järjestäminen ja työskentely
Työskentely asiakkaan kanssa syventää ymmärrystä asiakkaan tilanteesta ja myös rakenteellisista tekijöistä, jotka asiakkaan tilanteeseen vaikuttavat. Työskentelyn aikana voi nousta esiin esimerkiksi asiakkaan asuinalueeseen liittyviä kehitystarpeita, ja niitä tulisi välittää toimijoille, joiden tehtävänkuvaan kyseinen tarve liittyy. Työntekijä näkee asiakkaan tilanteessa tapahtuvat muutokset ja voi asiakkaan kanssa yhdessä jäsentää muutokseen johtaneita seikkoja. Asiakkaan tarvitsema palvelu voi olla myös muu kuin sosiaalihuollon järjestämä. Työskentely asiakkaan kanssa tuottaa tietoa yhteistyötahoista ja monialaisen toiminnan kehittämistarpeista. Näiden esiin nostaminen on tärkeää, jotta palvelutuotanto kokonaisuutena kehittyisi asiakaslähtöisempään suuntaan. Työskenneltäessä voidaan myös tarkastella eri työmenetelmien soveltuvuutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Asiakkuuden päättyminen
Asiakkuuden loppuessa voidaan tehdä havaintoja esimerkiksi siitä, päättyykö asiakkuus hallitusti, jatkuuko asiakkuus jossain muualla vai katoaako asiakas. Mikäli asiakas palaa asiakkuuteen uudelleen, rakenteellisen työn näkökulmasta on tärkeää tarkastella niitä asioita, jotka tähän johtivat. Asiakkuuden päättyessä korostuu eri tavoin asiakkailta ja yhteistyötahoilta kerätyn palautteen ja arvioinnin merkitys esimerkiksi palvelujen kehittämiseksi.

Kuvio 1. Sosiaalihuollon asiakasprosessin rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuus

Kaikki asiakkaat eivät käy läpi koko sosiaalihuoltolain mukaista asiakasprosessia, vaan asiakkuuksia päättyy prosessin eri vaiheissa. Myös nämä huomiot ovat tärkeitä, ja niiden tarkastelu saattaa tuottaa tietoa erilaisiin siirtymiin liittyvistä asioista sekä esimerkiksi keinoista ehkäistä pitkäaikaisten asiakkuuksien syntymistä. Rakenteelliseen sosiaalityöhön tarvittavan tiedon tuotantoa ei voida yleensä jättää organisaatiossa vain jonkin yksittäisen ammattiryhmän tehtäväksi.

Kokoamalla ja analysoimalla prosessin vaiheissa syntynyttä informaatiota voidaan parhaimmillaan rakentaa tietoa, joka kuvaa kokonaisvaltaisesti sosiaalityön asiakkuuksia, palvelutarpeiden yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, palvelujen sisältöjä ja niiden vaikutuksia.

Siksi on kerättävä, koottava ja analysoitava informaatiota asiakasprosessin eri vaiheista. Ongelmana on, etteivät kaikki sosiaalityön asiakastietojärjestelmät kykene tuottamaan dataa asiakasdokumenttien sisällöistä, jolloin tiedon keräämisessä joudutaan hyödyntämään muita menetelmiä.

Sosiaalityötä tehdään osana sitä yhteiskuntaa ja yhteisöä, jossa asiakkaat elävät. Etsivää tai jalkautuvaa työtä tehdään kuntalaisten todellisissa elinympäristöissä. Etsivän työn ensisijainen tarkoitus on viedä palveluja asiakkaille, jotka eivät itse hakeudu palvelujen piiriin. Aivan yhtä lailla on tärkeää tehdä havaintoja kuntalaisten elinympäristöistä – palvelujen saatavuudesta alueella, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä – ja välittää näitä havaintoja eteenpäin. Etsivä työ kytkeytyy osaltaan asiakasprosessiin ja rakenteellisen sosiaalityön tietopohjaan, jota on kuvattu tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

1.3 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN AINEISTOT JA MONITOIMIJAINEN KEHITTÄMINEN

Sosiaalihuoltolain mukaisen asiakasprosessin tuottama informaatio ja siitä analysoitu tieto ei yksinään muodosta rakenteellisen työn ja tiedolla vaikuttamisen perustaa. Asiakastietoa tulee peilata paikallisiin organisaatiotason ja makrotason yhteyksiin, olemassa oleviin teoreettisiin jäsennyksiin, indikaattoritietoon ja tutkimuksiin. Saatua informaatiota jäsennetään vakiintuneiden tutkimuksellisten ja käytäntöorientoituneiden menettelytapojen avulla osaksi laajempaa kokonaiskuvaa.

Erilaisten ja eritasoisten aineistojen yhdistämiseen liittyy aina haasteita. Samaa kohderyhmää tarkastelevat aineistot eivät välttämättä kerro samoista asioista, koska näkökulman vaihtaminen muuttaa eri tekijöiden arvottamista ja priorisointia. Eri aineistojen tuottama informaatio voi olla jopa keskenään ristiriitaista. Usein viranomaisnäkökulma poikkeaa asiakasnäkökulmasta. Erilaisten aineistojen avulla kokonaiskuva yleensä kuitenkin täydentyy. Parhaimmillaan eri sidosryhmien systemaattisesti tuottama aineisto lisää aineistojen ja tulkintojen luotettavuutta.

Koska sosiaalityön arkipäiväiset ilmiöt eivät näyttäydy samoin kaikille julkisen sektorin toimijoille, aineistoa on hyvä tulkita ja selittää kerätyn asiakastiedon, työntekijöiden kokemustiedon ja alan tutkimustiedon avulla. Myös asiakkaat tulee ottaa mukaan keskusteluun. Heillä on ensi käden tietoa palveluissa saamastaan kohtelusta. Parhaimmillaan asiakasraatien, kehittäjäasiakas- ja yhteisöreportteritoiminnan ja muiden asiakkaita osallistavien menetelmien käyttö mahdollistaa toimintatapoja koskevan palautteenannon ja käytäntöjen muutoksen.

Kuviossa 2 on esitelty tämän julkaisun kirjoittajien näkemys rakenteellisen sosiaalityön tietopohjasta, kehittämisestä ja vaikuttamisesta.

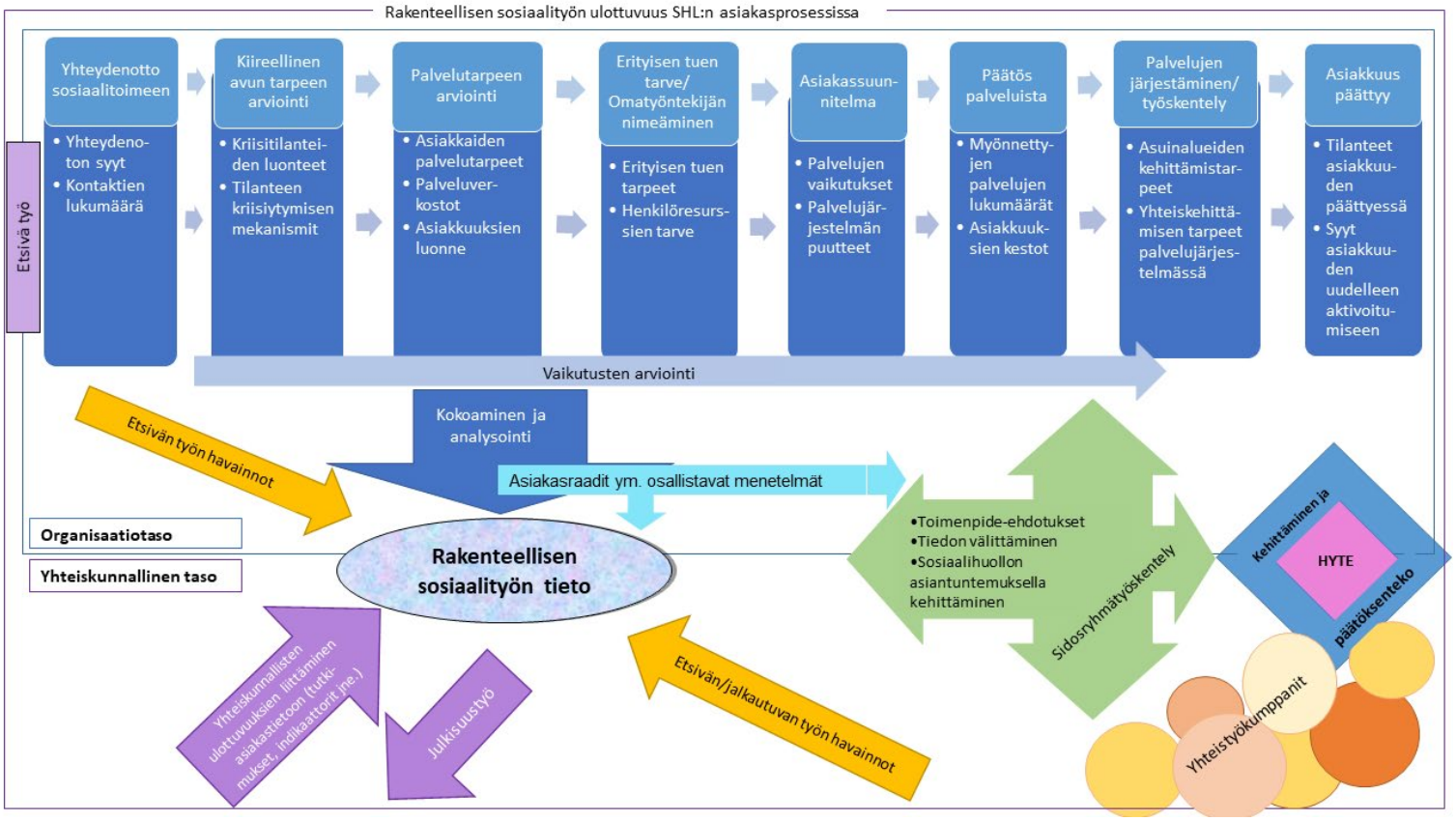

Kuvio 2. Rakenteellisen sosiaalityön tietopohja, kehittäminen ja vaikuttaminen

Tiedon pohjalta muokataan konkreettisia, perusteltuja kehittämisehdotuksia, joita voidaan työstää yhdessä eri toimijoiden kanssa. Asiat ovat harvoin sellaisia, että ne olisivat yksin sosiaalityön keinoin ratkaistavissa. Tällöin on mietittävä, minkä toimijoiden mukanaolo on välttämätöntä muutoksen aikaan saamiseksi. Tietoa ja kehittämisehdotuksia viedään päätöksenteon tueksi, minkä vuoksi tulee olla rakenteet ja sovitut toimintatavat tiedon välittämiseksi. Jos rakenteellista sosiaalityötä ei ole organisaatiossa aiemmin tehty, ei ole itsestään selvää, että tietoa osataan hyödyntää. Rakenteellisen työn tietoa voidaan käyttää kehitettäessä palveluja sekä omassa organisaatiossa että yhteistyötahojen kanssa samoin kuin esimerkiksi alueellisten hyvinvointityöryhmien työskentelyssä (hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, HYTE-työ). Jaettu ymmärrys yhteisestä asiakaskunnasta mahdollistaa eri toimijoille yhteiset kehittämistavoitteet.

Sosiaalityöllä on mahdollisuuksia nostaa asioita julkiseen keskusteluun, jotta asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvät haasteet tulevat näkyviksi, tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi. Julkinen osallistuminen voi kuitenkin olla työntekijöille vierasta organisaatiokulttuuriin liittyvien tekijöiden vuoksi. Organisaatiossa on viestintä saatettu keskittää muutamalle henkilölle, eikä muilla ole oikeutta osallistua organisaation edustajana julkiseen keskusteluun. Sosiaalialan ammattilaiset voivat kuitenkin aina viestiä yleisellä tasolla oman ammattikuntansa edustajina alaan liittyvistä ilmiöistä.

2 OSAAMISKARTOITUKSEN KOHDENTUMINEN

2.1 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN ALUEELLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

ETELÄ-SAVON SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON KUNTAYHTYMÄ

Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä (Essote) on aloittanut toimintansa vuoden 2017 alusta. Sosiaalipalvelujen osalta mukana ovat Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mikkeli, Mäntyharju, Pertunmaa ja Puumala. Mikkeli on alueen suurin kunta, jossa on noin 53 000 asukasta. Muiden kuntien väkiluku on 1 700–6 000 asukasta. Väestöpohja on yhteensä 76 000 asukasta. Maantieteellisesti alue on laaja, ja alueella on paljon vesistöjä. Puumalassa joihinkin paikkoihin pääsee vain lossiyhteydellä.

Etelä-Savon maakunta muodostuu kolmesta kaupungista – Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki – sekä pienemmistä kunnista. Etelä-Savon väkiluku elokuussa 2020 oli 141 361. Väestö on viime vuosina vähentynyt yli tuhannen hengen vuosivauhdilla. Maakunta on Suomen ikääntynein, ja nuorten ikäluokat ovat pienet. Ikääntyneen väestön osuus kasvaa muuta maata nopeammin. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on maan korkein. Väestönkehityksessä on negatiivinen luonnollinen väestönmuutos, jolla tarkoitetaan syntyvien ja kuolleiden erotusta. Viime vuosina myös muuttoliike on kääntynyt epäedulliseksi. Koska työikäisten osuus on keskimääräistä pienempi, huoltosuhde maakunnassa on erittäin korkea (77,2) ja Tilastokeskuksen mukaan käy yhä epäedullisemmaksi vuoteen 2030 mennessä. (Etelä-Savo ennakoi 2020.)

Väestön koulutustaso on ikärakenteen vuoksi hieman koko maan keskiarvoa matalampi. Etelä-Savossa perusasteen jälkeinen tutkinto on 71,2 prosentilla 15 vuotta täyttäneistä (koko maan luku 73,8 %). Työikäisellä väestöllä perusasteen jälkeinen tutkinto on vähän useammalla kuin koko Suomessa keskimäärin, mutta korkea-asteen koulutus on koko maassa 26 %:lla ja Etelä-Savossa vain 19 %:lla työikäisistä (15–64-vuotiaat). Osaavan ja koulutetun työvoiman saatavuus on haaste yhä useammalla toimialalla Etelä-Savossa, mutta erityisesti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista on jatkuva pula koko maakunnassa. (Etelä-Savo ennakoi 2020.) Työttömiä ja lomautettuja oli Etelä-Savossa lokakuun 2020 lopussa 6 782, mikä on 15 % enemmän kuin vuosi sitten. Työttömien määrä pysyi syyskuun loppuun verrattuna ennallaan. Työttömänä oli 11 % työvoimasta. (TEM 2020.)

Etelä-Savossa sairastetaan enemmän kuin maassa keskimäärin. Sairastavuudessa on myös kuntakohtaisia eroja, ja vaikka väestö on maakunnan kaupungeissa nuorempaa kuin pie-

nemmissä kunnissa, eivät asukkaat silti ole terveempiä (Etelä-Savo ennakoi 2020). Työkyvyttömyyseläkkeellä mielenterveysperusteisesti olevia oli 18–24-vuotiaiden joukossa maan toiseksi eniten, ja myös kaikkien työikäisten joukossakin osuus oli suuri. Aikuisten mielenterveyden avohoitokäyntien määrä oli sekin maan suurimpia. Aikuisväestön alkoholin takia menetetyt elinvuodet ovat maan keskiarvon tuntumassa. Etelä-Savossa väestön sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarve on maan toiseksi suurin. THL:n vuonna 2020 päivittämien laskelmien mukaan väestön ikä- ja sukupuolirakenteen, sosioekonomisen aseman ja sairastavuuden huomioiva palvelutarve oli alueella 23 % suurempi kuin maassa keskimäärin. (THL 2020a, 23–27.)

Essotessa aikuissosiaalityö on jakautunut perhe- ja sosiaalipalveluihin kuuluvaan aikuissosiaalityöhön, jota tehdään Mikkelin lisäksi kaikissa ympäryskunnissa, ja mielenterveys- ja päihdepalvelujen sosiaalityöhön, jota toteutetaan ainoastaan Mikkelissä. Ero tehtävänkuvissa liittyy mielenterveys- ja päihdepalvelujen järjestämiseen. Aikuissosiaalityössä korostuvat enemmän asiakkaiden taloudelliset vaikeudet ja aktivointityöskentely, mielenterveys- ja päihdesosiaalityössä taas asiakkaiden tukipalvelujen järjestäminen ja päihdekuntoutusprosessit. Tämän lisäksi ohjaajia työskentelee Mikkelissä työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa (TYP).

Työntekijöitä alueella oli kyselyn toteuttamisen hetkellä 34, joista 10 oli sosiaalityöntekijöitä ja loput sosiaaliohjaajia. Suurimmat yksiköt ovat Mikkelissä. Ympäryskunnissa resurssi aikuissosiaalityössä vaihtelee yhdestä kolmeen kunnan koon ja tarpeen mukaan. Ympäryskunnissa työntekijöillä saattaa myös olla laajempi tehtävänkuva, johon sisältyy tehtäviä muiltakin sosiaalityön osa-alueilta. Aikuissosiaalityössä lähiesimies on aikuissosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä. Mielenterveys- ja päihdesosiaalityössä lähiesimies on mielenterveys- ja päihdepalvelujen palvelupäällikkö.

Koska aikuissosiaalityö on jakautunut kahteen yksikköön, kahden eri esimiehen alaisuuteen ja seitsemään eri kuntaan, lähtökohta yhteiselle kehittämiselle on haasteellinen. Essotessa ei ole olemassa esimerkiksi yhteistä rakennetta, jossa kaikki alueen työntekijätiimit voisivat olla läsnä ja niiden jäsenet kohdata toisensa. Työntekijöiden tehtävänkuvat vaihtelevat yksiköittäin. Ongelmana on jossain määrin ollut työntekijöiden vaihtuvuus ja osaavien tekijöiden löytäminen varsinkin ympäryskuntiin. Myös Mikkelissä on sosiaalityöntekijöiden rekrytointivaikeuksia.

Rakenteellisen sosiaalityön kokonaisuutta alettiin Essotessa miettiä vuoden 2018 loppupuolella ISO SOS -hankkeessa. Rakenteellinen sosiaalityö oli aikuissosiaalityössä vierasta, sen sisältöä ei tunnettu eikä ollut olemassa käytäntöjä sen tekemiseksi. Hankkeen aikana saatiin sovittua käytäntö epäkohdista ilmoittamiseen, rakennettua työkalu asiakkaiden palvelutarpeiden esiin nostamiseksi sekä kokeiltua mittarityöskentelyä ja mediavaikuttamista. Essoteen perustettiin rakenteellisen työn työryhmä, mutta koronaepidemian alettua

sen toiminta käytännössä pysähtyi. ISO SOS -hankkeessa tuli myös hyvin selväksi, että rakenteellinen sosiaalityö on aiheena liian laaja ja vaativa, jotta sen voisi ottaa haltuun lyhyessä ajassa muun kehittämistyön ohella. Rakenteellisen sosiaalityön systemaattinen kehittäminen vaatisi ennen kaikkea osaamisen vahvistamista.

KAINUUN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON KUNTAYHTYMÄ

Kainuu on erittäin harvaan asuttua aluetta (3,6 asukasta/km2), ja maakunnista vain Lapissa väestöntiheys on vähäisempi kuin Kainuussa. Välimatkat ovat pitkät: maakunnan reuna-alueilta Suomussalmelta ja Kuhmosta matkaa Kajaaniin on lähes 200 kilometriä. Lokakuussa 2020 Kainuun asukasluku oli 72 306. Eniten asukkaita on maakunnan keskuskaupungissa Kajaanissa (36 709 henkeä) ja sen naapurikunnassa Sotkamossa (10 336 henkeä). Asukasluvultaan pienin kunta on Ristijärvi (1 272 asukasta). (Kainuun liitto 2020.) Tilastokeskuksen mukaan Kainuun huoltosuhde on maan korkeimpia. Huollettavien ikäluokkaan (alle 15-vuotiaat ja 65-vuotta täyttäneet) kuului 31.12.2019 kainuulaisista 37,9 %. Kainuun työttömyysprosentti on 9,5, mikä on kolmanneksi alhaisin Suomen maakunnista. Kriittinen kysymys Kainuulle on osaavan työvoiman saatavuus.

Alueen ihmisten elämää kuormittavat sosioekonomiset ongelmat, pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyys, mielenterveysongelmat, päihteiden liikakäyttö, perheiden ongelmat ja yksinäisyys. Erilaiset huono-osaisuudesta kertovat indikaattorit (ks. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi s.a.) osoittavat, että Kainuussa on maan korkein itsemurhakuolleisuus sekä eniten aikuisten mielenterveyden avohoitokäyntejä ja asiakkaita päihdehuollon avopalveluissa. THL:n asiantuntijaryhmän arvion mukaan vuonna 2019 Kainuussa mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osuudet olivat suurimmat ikäluokissa 18–34- ja 25–64-vuotiaat. Kainuussa keskimääräinen odotusaika nuorisopsykiatriaan 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä oli maan pisin ja psykiatrian laitoshoitopäiviä kaikissa ikäryhmissä oli paljon. Aikuisten perusterveydenhuollon avohoidon mielenterveyskäyntien ja psykiatrian erikoisalan avohoitokäyntien yhteismäärä oli vastaavan ikäisen väestön käynteihin suhteutettuna maan suurin. Päihteiden vuoksi sairaaloiden ja terveyskeskusten vuodeosastoilla hoidettujen potilaiden määrä oli väestöön suhteutettuna maan suurimpia, mutta päihdehuollon laitoksissa maan pienin. (THL 2020b, 26.)

Huono-osaisuudella on vahvoja taloudellisia yhteyksiä Kainuussa, jossa kalliit asiakasmaksut ovat haitanneet hoidon saantia. Huono-osaisuuden sosiaalisista seurauksista kertoo se, että Kainuussa on poliisin tietoon tulleita henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia eniten maassamme. (Diak 2020.) Huono-osaisuuden taustatekijät liittyvät muun muassa matalaan koulutustasoon, heikkoon taloudelliseen toimeentuloon ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. Heikoimmassa asemassa olevat ihmiset ovat usein haavoittuvimpia myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Palveluiden hakeminen oikeasta paikasta tai sähköinen hakeminen ei onnistu, mikä vaikeuttaa avun saantia. Palvelujen piiriin hakeutumisen

vaikeuksien, viivästysten ja ongelmien kasautumisen vuoksi asiakkuudet kuormittavat palvelun tuottajia.

Kainuu on ensimmäinen maakunta, joka on yhdistänyt perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon. Niin sanottu Kainuun malli otettiin käyttöön jo vuonna 2005. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä (Kainuun sote) vastaa Hyrynsalmen, Kajaanin, Kuhmon, Paltamon, Ristijärven, Sotkamon ja Suomussalmen kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Puolangalla Kainuun sote vastaa erikoissairaanhoidosta ja ympäristöterveydenhuollosta, muun muassa eläinlääkäri- ja terveysvalvontapalveluista. Sote-kuntayhtymä tuottaa alueelleen myös henkilöstö-, talous- ja tietohallinnon palveluja. Kuntayhtymä työllistää noin 3 700 henkilöä. Kainuulaisten lähes päivittäin tarvitsemat palvelut ovat lähipalveluja. Harvoin tarvittavat erityisosaamista vaativat palvelut ovat keskitettyjä. Aikuissosiaalityö kuuluu perhepalvelujen (1.1.2021 alkaen hyvinvointipalvelujen) vastuualueeseen ja yhteistyökumppaneista esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelut terveyden ja sairaudenhoidon vastuualueeseen.

Aikuissosiaalipalveluiden vastuualueeseen kuuluu aikuissosiaalityön lisäksi työllistymistä edistävä monialainen yhteistyöpalvelu (TYP) sekä kuntouttava työtoiminta. Kaikissa Kainuun soten seitsemän kunnan palvelupisteessä on tarjolla edellä mainitut palvelut sekä lisäksi ATK-pisteet sähköistä asiointia varten. Esihenkilöitä on kolme, joista vastuualuepäällikkö toimii TYP:n ja johtava sosiaalityöntekijä aikuissosiaalityön esihenkilönä. Kuntouttavalla työtoiminnalla on oma esihenkilö. Näiden kolmen toiminta-alueen yhteisiä tiedottamiseen, viestintään ja osaamisen vahvistamiseen liittyviä asioita käsitellään joka toinen viikko tiimipalavereissa, joihin tarvittaessa osallistuu myös muu henkilöstö.

Aikuissosiaalipalveluissa työskenteli vuoden 2020 marraskuussa 13 sosiaalityöntekijää ja 21 sosiaaliohjaajaa. Näistä työntekijöistä yli puolet työskenteli Kajaanissa. Kainuussa ja etenkin pienissä kunnissa kamppaillaan sosiaalityöntekijöiden rekrytointiongelmien kanssa. Haasteita asettavat pitkät välimatkat, sillä tuen tarpeessa olevat kansalaiset asuvat laajalla alueella. Paikallisyhteisöt ja kaikissa Kainuun kunnissa tarjolla olevat matalan kynnyksen kohtaamispaikat ovatkin merkityksellisiä tuen tarjoajia ja yhteistyökumppaneita sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnoille.

Rakenteellisessa sosiaalityössä Kainuu otti ensiaskeleita ISOn hallinnoiman ISO SOS -hankkeen aikana. Tuolloin Sotkamossa pilotoitiin rakenteellista sosiaalityötä (Tuikka ym. 2019). Hankkeen aikana perustettiin Kainuun aikuissosiaalityön rakenteellisen sosiaalityön työryhmä, joka kokoontuu edelleen 3–4 kertaa vuodessa. Kainuun soten johtaja on nimennyt kaikkiin Kainuun kuntien HYTE-työryhmiin jäsenet aikuissosiaalityöstä.

2.2 AINEISTO, VASTAAJAT JA TYÖN KULKU

Tämän osaamiskartoituksen tiedot on kerätty kyselylomakkeella (liite 1), joka kehitettiin SOSRAKE-hanketiimissä kesän ja alkusyksyn 2020 aikana. Viimeistelyvaiheessa lomakkeeseen pyydettiin ja saatiin kehittämiskommentteja yhdeltä sosiaalityöntekijältä ja yhdeltä sosiaaliohjaajalta, jotka eivät työskennelleet kyselyn kohteina olleissa organisaatioissa, Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (VASSO) suunnittelija Ville Santalahdelta, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (ISO) johtaja Tarja Kauppilalta, ISOn sosiaalityön erityisasiantuntija Päivi Maliselta sekä Itä-Suomen yliopiston sosiaalityön professori (ma.) Aini Pehkoselta.

Kysely lähetettiin koko tutkittavalle perusjoukolle eli kaikille Essoten ja Kainuun soten aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajille, sosiaalityöntekijöille sekä heidän esihenkilöilleen. Kyselyn sai yhteensä 78 työntekijää, joista 36 (46 %) työskenteli Essotessa ja 42 (54 %) Kainuun sotessa.

Essoten alueella ja Kainuun sotessa sosiaalityötä on jaettu hallinnollisesti eri tavoin. Essote on eritellyt aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tehtäväkentän aikuissosiaalityöhön, mielenterveys- ja päihdepalvelujen sosiaalityöhön ja TYP-palveluihin. Näissä palveluissa työskentelevistä 10 sosiaalityöntekijästä ja 24 sosiaaliohjaajasta 20 henkilöä sijoittuu aikuissosiaalityöhön, 5 TYP-palveluihin ja 9 henkilöä mielenterveys- ja päihdetyöhön. Kainuun sotessa aikuissosiaalipalveluihin kuuluvat aikuissosiaalityö, kuntouttava työtoiminta ja työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP). Yhteensä 13 sosiaalityöntekijästä, 21 sosiaaliohjaajasta ja 6 lähihoitajasta valtaosa (21 henkilöä) työskentelee aikuissosiaalityössä, 6 TYP-palveluissa, 10 kuntouttavassa työtoiminnassa ja 3 henkilöä erilaisissa esihenkilötehtävissä.

Osittain täytettyjä sähköisiä kyselylomakkeita palautettiin 61. Kaikkiin kartoituksen osioihin saatiin vastaukset 48:lta aikuissosiaalityön työntekijältä ja esihenkilöltä, jolloin koko kartoituksen vastausprosentti oli 62. Aineiston analyyseissä on kuitenkin huomioitu sekä osittain että kokonaan täytetyt vastauslomakkeet. Osaamiskartoitukseen vastanneista 26 (43 %) työskenteli Essoten aikuissosiaalityössä, mielenterveys- ja päihdepalvelujen sosiaalityössä ja TYP-palveluissa. Kainuun soten aikuissosiaalipalvelujen osalta kyselyyn vastasi 35 henkilöä (57 % osaamiskartoitukseen vastanneista).

Kyselyn alkupuolella palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvää osaamista kartoittaneeseen osioon saatiin yhtä vastaajaa lukuun ottamatta vastaukset kaikilta kyselyn täyttäneiltä. Sen sijaan jäljempänä olevissa osioissa – Kehittäminen kunnassa ja siihen sisältyvä sidosryhmätyö -osiossa sekä Tavoitteellinen toiminta sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä -osiossa – puuttuvia vastauksia oli hieman yli viidennes. Avovastauksiin perustuneissa osioissa eli Asiakastyö ja siihen kuuluva tiedon tuottaminen -osiossa sekä täydentävässä Kysymykset

rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta ja kehittämisestä -osiossa kysymyksiin oli vastattu hyvin eri tavoin. Noin kolmannes avovastauksista sisälsi informaatiota niukasti: kysymykseen oli vastattu korkeintaan muutamalla sanalla. Noin kaksi kolmasosaa vastauksista oli pituudeltaan vaihtelevia, mutta sisälsi joka tapauksessa enemmän pohdintaa ja perusteluja. Saadut vastaukset ja niiden analyysi kertovat syksyn 2020 tilanteesta. Osaan kartoituksen kysymyksistä työntekijät vastasivat arvioimalla osaamistaan seuraavalla asteikolla:

1 = perehtyvä: koen tarvitsevani paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = suoriutuva: koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = pätevä: koen hallitsevani tämän asian itsenäisesti/melko hyvin
4 = taitava: koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = asiantuntija: koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa.

Nämä numeeriset vastaukset analysoitiin laskemalla kyseisen osaamisalueen vastausten keskiarvot ja kuvaamalla sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien vastaukset diagrammeina. Keskiarvojen käytön mielekkyys varmistettiin tarkistamalla myös osaamisalueiden vastausten mediaaniarvot. Ristiintaulukoinneilla tarkasteltiin osaamisalueiden vastausten jakautumista työkokemuksen keston mukaan. Tarkasteluissa työkokemus luokiteltiin neljään luokkaan:

- alle 1 vuosi
- 1–5 vuotta
- 6–10 vuotta
- yli 10 vuotta.

Kaikista vastanneista yli puolet (54 %) työskenteli sosiaaliohjaajan nimikkeellä ja neljännes sosiaalityöntekijänä. Jokin muu tehtävänimike oli 13 (21 %) vastaajalla. Viimeksi mainittu kategoria koostui esihenkilöiden ja keskiasteen koulutuksen saaneiden työntekijöiden vastauksista. Heidän osaltaan ei raportoida erikseen numeerisesti arvioitujen osaamisalueiden vastauksia. Suurin osa kaikista vastaajista (62 %) työskenteli vähintään 20 000 asukkaan kunnassa ja hieman vajaa 40 % alle 20 000 asukkaan kunnassa.

Työkokemuksen mediaanit nykyisessä työssä olivat 2,2 vuotta ja sosiaalialalla 6,7 vuotta. Lyhimmillään nykyisessä työssä oli työskennelty puolitoista kuukautta ja pisimmillään 31 vuotta. Nykyisessä työssä hankitun työkokemuksen mediaanitarkasteluissa ei maakuntien välillä ollut suuria eroja. Sosiaaliohjaajien mediaanityökokemus oli nykyisessä työssä 2 vuotta ja sosiaalialan työtehtävissä 6 vuotta. Sosiaalityöntekijöillä vastaavat luvut olivat 2,4 vuotta nykyisessä työssä ja 13,5 vuotta sosiaalialalla (taulukko 1).

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden työntekijöiden työkokemus työvuosina tarkasteltuna

	Työkokemus nykyisessä työssä (mediaani, min.–maks.)	**Työkokemus sosiaalialalla** (mediaani, min.–maks.)
Sosiaalityöntekijät (N = 16)	2,4 (0,1–31,0 v)	13,5 (0,6–31,0 v)
Sosiaaliohjaajat (N = 34)	2,0 (0,1–16,1 v)	6,0 (0,1–30,0 v)

Työkokemuksen ilmoittaneista (N = 50) 44 %:lla sosiaalialan työkokemusta oli kertynyt yli 10 vuotta (kuvio 3). Toiseksi tyypillisin vastaus oli 1–5 vuotta alan työkokemusta. Nykyisessä työssä pitkään, yli 10 vuotta työskennelleitä oli 14 % vastanneista. Varsin moni vastanneista (36 %) oli kuitenkin uusia, alle vuoden nykyisessä työssään olleita työntekijöitä.

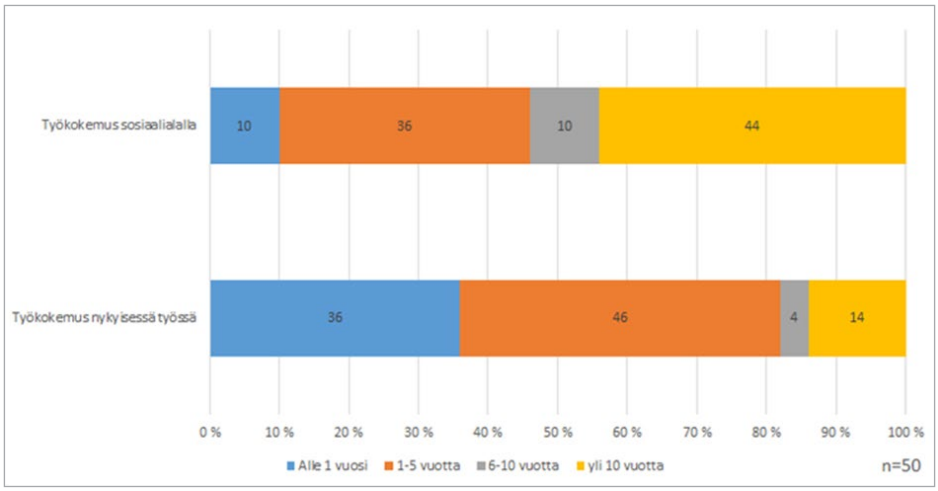

Kuvio 3. Vastanneiden työntekijöiden työkokemus työvuosien mukaan luokiteltuna

Osaamiskartoituksen tulosten esittelyssä edetään rakenteellisen sosiaalityön makronäkökulmasta mikrotasolle. Tulososio alkaa kolmannessa luvussa palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvän osaamisen kuvaamisella. Neljännessä luvussa edetään perustietojen tasolle eli mikrotasolle, jossa esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin kannalta keskeisin informaatio tuotetaan. Viidennessä luvussa käydään läpi osaamista, joka kuvaa tavoitteellista toimintaa sosiaalisten ongelmien ehkäisemisessä ja hyvinvoinnin edistämisessä. Kuudes luku keskittyy kehittämiseen ja siinä tarvittaviin sidosryhmäyhteistyön taitoihin. Luku seitsemän pureutuu tulevaisuuden näkökulmasta rakenteellisen sosiaalityön motivaatioperustaan ja käytännön edellytyksiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä. Lopuksi käydään läpi tulosten merkitystä ja rakenteellisen sosiaalityön jatkokehittämistarpeita. Tulokset on kuvattu raportissa pääosin työntekijäryhmittäin. Tätä tarkempi tarkastelu, esimerkiksi työntekijäryhmien vastausten kuvaaminen maakunnittain, olisi jakanut aineiston hyvin pieniin solufrekvensseihin.

3 PALVELUJÄRJESTELMÄÄN JA YHTEISKUNTAAN LIITTYVÄ OSAAMINEN

Sosiaalialan työ on osa sosiaaliturvaa. Julkisen toimijan järjestämänä ja tuottamana se sisältää sosiaalipalvelut, sosiaalihuollon, sosiaalivakuutuksen ja sosiaaliavustukset. Myös järjestöjen ja yksityisen sektorin tuottamia tuen muotoja ja palveluja käytetään osana sosiaaliturvaa. Sosiaalialalla vaaditaan yleisesti palvelujärjestelmään ja laajemmin koko yhteiskuntaan liittyvää osaamista. Tähän sisältyy lisäksi perehtyneisyys keskeiseen lainsäädäntöön. Yhdessä eettisen osaamisen kanssa nämä luovat tukevan perustan myös rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle.

Yhteiskuntatieteellinen osaaminen ja palvelujärjestelmäosaaminen ovat osa sosiaalityön koulutusta. Yhteiskuntatieteellistä osaamista on kyky jäsentää sosiaalisia ilmiöitä yksilöiden ja yhteiskunnan välisiksi suhteiksi sekä sisäistää tietoa ihmisestä yhteiskunnan – yhteisöjen, instituutioiden ja järjestelmien – osana. (Lähteinen ym. 2017, 14.) Palvelujärjestelmäosaamiseen sosiaalityön koulutuksessa sisältyvät ihmisten elämäntilanteisiin liittyvien palveluiden ja etuuksien tunteminen, kyky tukea asiakasta palveluiden käytössä sekä palvelujärjestelmän kehittämisosaaminen (Lähteinen ym. 2017, 15).

Sosionomi (AMK) -koulutuksessa on niin ikään jäsennetty koulutuksen tuottamaa osaamista. Osaaminen on jaoteltu kuuteen kompetenssiin, joihin sisältyvät sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen sekä kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen (Arene 2017, 10). Palvelujärjestelmäosaaminen kohdentuu asiakastyön käytäntöihin eli palveluohjaukseen, palvelujen koordinointiin ja yhteensovittamiseen verkostoissa työskenneltäessä, mutta myös palvelujärjestelmän juridisen säädöspohjan tuntemiseen. Sosionomien yhteiskuntaosaamisessa korostuvat osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä syrjäytymisen ehkäisemiseksi tehtävä työ ja näihin kytkeytyvien toimintatapojen hallinta ja vaikuttamistyö (Arene 2017, 10).

Vastaajilta kysyttiin palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvää osaamista seuraavien 11 osaamisalueen osalta:

1. sosiaalipalvelujärjestelmän tunteminen
2. sosiaaliturvaetuuksien tunteminen
3. sosiaalialaa ohjaavan lainsäädännön hallitseminen (mm. perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, päihdehuoltolaki, mielenterveyslaki)

4. terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen
5. työllisyyspalvelujärjestelmän tunteminen
6. yksityisten sosiaalipalvelujen tunteminen
7. kolmannen sektorin toiminnan ja palveluiden tunteminen
8. omaa työtä ohjaavien taloudellisten reunaehtojen tunteminen
9. sähköisten palvelujen hyödyntäminen
10. kulttuurisensitiivisen työn osaaminen
11. oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden tuntemus.

Edellä mainittujen osaamisalueiden valikoinnissa on hyödynnetty suurelta osin Lapin alueella toteutetun sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaamiskartoituksen kysymyspatteristoa (Martin ym. 2018, 107). Erotuksena on, että Lapin osaamiskartoituksen kysymykset kunnalliseen tai yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamisesta sosiaalialan kysymyksissä sekä moniammatillisen verkostotyön osaamisesta sisällytettiin tässä rakenteellisen sosiaalityön osaamiskartoituksessa osioon ”Kehittäminen kunnassa ja siihen sisältyvä sidosryhmätyö”. Palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvän osaamisen osioon lisättiin myös kysymykset työllisyyspalvelujärjestelmän tuntemuksesta sekä oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden tuntemuksesta. Työllisyyspalvelujärjestelmää koskeva osaaminen korostuu erityisesti aikuisten parissa tehtävässä sosiaalialan työssä. Oman alueen erityispiirteiden hallintaa koskevan kysymyksen nähtiin antavan lisätietoa osaamisesta, joka koskee muuttuvia järjestelmiä ja yhteisöjä sekä niissä toimimista ja vaikuttamista. (Vrt. Martin ym. 2018, 20.)

Palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvää osaamistaan arvioi 34 sosiaaliohjaajaa ja 16 sosiaalityöntekijää. Aineistoa kokonaisuutena tarkasteltaessa osa-alueista vahvinta osaamista oli työntekijän oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden tuntemus (ka. 3,3). Heikoimmillaan työntekijät olivat yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuntemisessa (ka. 2,5) ja kulttuurisensitiivisen työn osaamisessa (ka. 2,5).

Sosiaalityöntekijät arvioivat pätevän toimijan tasoisiksi kolme osaamisen ulottuvuutta (kuvio 4). Näistä sosiaalihuollon palvelujärjestelmäosaaminen (ka. 3,4) sekä sosiaaliturvaetuuksien (ka. 3,3) ja sosiaalilainsäädännön (ka. 3,1) tunteminen olivat vahvimpia osaamisalueita. Loput palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvän osaamisen osa-alueet jäivät suoriutuvan toimijan tasolle.

Heikoimmaksi osaamisalueeksi sosiaalityöntekijät arvioivat kolmannen sektorin toiminnan ja palvelujen tuntemisen (ka. 2,2). Yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tunteminen sekä kulttuurisensitiivisen työn osaaminen olivat lähes samantasoisia (ka. 2,3). Keskiarvovertailuissa osaamisen vahvistamisen tarpeita näyttäisikin olevan julkisten sosiaalipalvelujen ulkopuolisissa palveluissa – kolmannen sektorin ja yksityisten palvelujen sekä terveydenhuollon ja työllisyyspalvelujen tuntemisessa. Myös sähköisten palvelujen hyödyntämisessä asiakastyössä näyttää olevan tarvetta osaamisen vahvistamiselle.

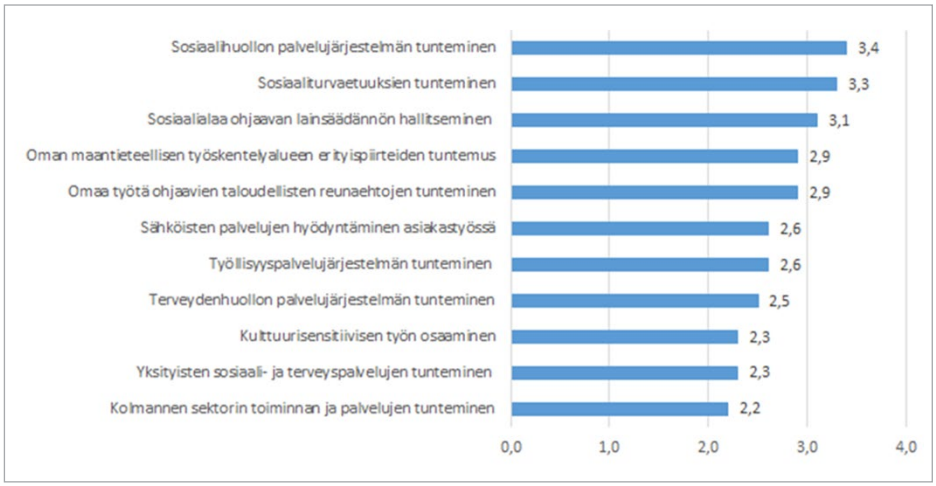

Kuvio 4. Palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvä osaaminen, sosiaalityöntekijät (N = 16)

Sosiaaliohjaajat arvioivat kysyttyjen osa-alueiden osalta vahvimmaksi osaamisalueekseen sähköisten palvelujen hyödyntämisen asiakastyössä (ka. 3,4, kuvio 5). Myös oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden, sosiaaliturvan ja -palveluiden, työllisyyspalveluiden sekä omaa työtä ohjaavien taloudellisten reunaehtojen tunteminen oli sosiaaliohjaajien oman arvion mukaan melko hyvää, ja tehtäväalueista selviydytään itsenäisesti. Heikoimpina osaamisalueinaan sosiaaliohjaajat pitivät kulttuurisensitiivisen työn osaamista (ka. 2,6) sekä yksityisten ja kolmannen sektorin palvelujen tuntemista (ka. 2,6).

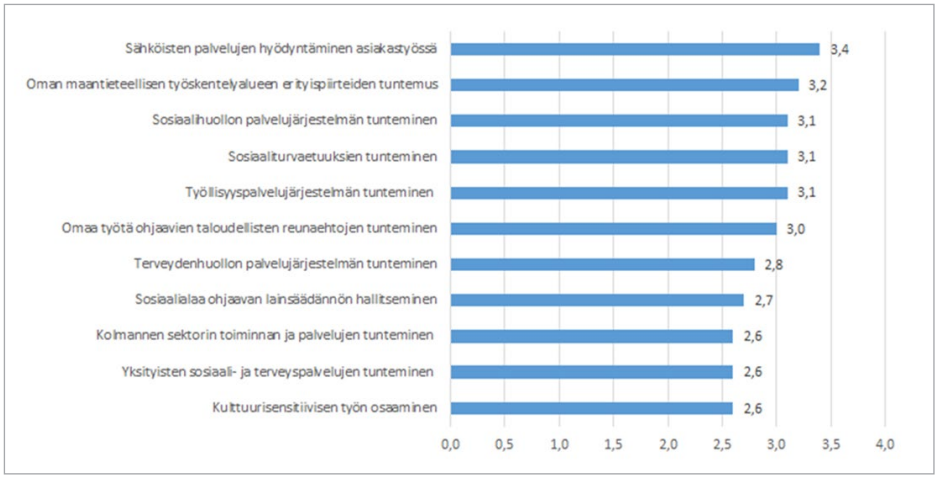

Kuvio 5. Palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvä osaaminen, sosiaaliohjaajat (N = 34)

Alueellinen tarkastelu osoitti sekä Essoten että Kainuun soten osalta samansuuntaisen painotuksen osaamisalueissa. Molemmilla alueilla vahvin osaaminen kohdentui sosiaalipalvelu- ja sosiaaliturvaetuusjärjestelmän sekä oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden tuntemiseen. Vastaavasti julkisen sosiaalihuollon ulkopuolisen palvelujärjestelmän eli yksityisten sosiaalipalvelujen, kolmannen sektorin ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen näyttäytyi molemmilla alueilla heikoimpana osaamisalueena. Palvelut eivät ole samanlaisia jokaisessa kunnassa, ja esimerkiksi yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen ja järjestöjen tarjonta aikuisasiakkaille voi olla pienissä kunnissa vähäistä. Tällöin niiden tuntemus ei ole keskeisellä sijalla arjen työssä. Yksittäisenä osaamisalueena, johon kohdentuu molemmilla alueilla osaamisen vahvistamisen tarpeita, näyttäytyi kulttuurisensitiivinen työote.

Alle vuoden sosiaalialalla työskennelleet sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat arvioivat palvelujärjestelmäosaamisensa ja yhteiskuntaan liittyvän osaamisensa muita heikommaksi kaikilla osa-alueilla (liite 2, liitetaulukko 1). Pisimpään eli yli 10 vuotta alalla toimineiden osaaminen oli muihin verrattuna vahvinta sosiaalipalvelujärjestelmän tuntemisen, lainsäädäntöosaamisen, terveydenhuoltojärjestelmän tuntemisen sekä omaa työtä koskevien taloudellisten reunaehtojen tuntemisen osalta. Kuitenkin useimmilla osa-alueilla osaaminen oli itsearvioituna vahvinta 6–10 vuotta alalla toimineiden keskuudessa – ei pisimpään alalla työskentelevillä työntekijöillä.

4 ASIAKASTYÖ JA SIIHEN SISÄLTYVÄ TIEDON TUOTTAMINEN

Asiakastyö on sosiaalityön ydinosaamisaluetta, jossa sosiaalityöntekijältä vaaditaan monitasoista vuorovaikutusosaamista sekä taitoa erilaisuuden ja vaativien tilanteiden kohtaamiseen eettisesti kestävällä ja ratkaisukeskeisellä tavalla. Työmenetelmäosaamisessa korostuvat asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen arviointi, psykososiaalinen tukeminen sekä tarpeenmukaisten interventioiden ja palvelujen tarjoaminen, mutta myös yhteiskunnallinen vaikuttamistyö. (Vrt. Lähteinen ym. 2015, 15.) Sosionomeilla asiakastyön osaamisessa painotetaan vuorovaikutusosaamisen lisäksi taitoja, joita tarvitaan palvelutarpeen arvioinnissa, tilanteeseen soveltuvien työmenetelmien valitsemisessa, muutostyön prosessissa ja moniammatillisessa yhteistyössä. Keskeisiä osa-alueita ovat kuitenkin myös asiakastyön arvioinnin ja dokumentoinnin taidot. (Vrt. Arene 2017, 10.)

Tässä osiossa työntekijöiden osaamista selvitettiin kolmella kysymyksellä, joista ensimmäisessä käsiteltiin rakenteellisessa sosiaalityössä tuotettavaa asiakasryhmätasoista tietoa. Vastaajilta kysyttiin, millaiset mahdollisuudet heillä on tällä hetkellä tuottaa omassa työssään yhdenmukaista ja ajantasaista tietoa asiakasprosessin eri vaiheista. Toisessa kysymyksessä kartoitettiin sitä, millaisia välineitä työntekijöillä on käytössään asiakasprosessin aikana tapahtuvien muutosten ja esimerkiksi asiakkaan hyvinvoinnissa, toimintakyvyssä tai työkyvyssä havaittavien vaikutusten osoittamiseen. Työntekijöitä pyydettiin tässä kohtaa myös kuvailemaan tarkemmin, mikä näissä erilaisissa muutoksen seurannan välineissä on osoittautunut toimivaksi tai miksi mahdolliset käytössä olevat välineet eivät ole toimivia. Viimeisessä kysymyksessä työntekijöitä pyydettiin kuvaamaan, millaisia yhteiskunnallisia yhteyksiä he näkevät asiakkaiden tarpeiden taustalla ja miten nykyinen palvelujärjestelmä vastaa asiakkaiden palvelutarpeisiin.

Osion kysymyksiin vastasi yhteensä 49 työntekijää ja esihenkilöä, ja vastaukset käsiteltiin näiden kaikkien vastanneiden osalta.

4.1 YHDENMUKAISEN JA AJANTASAISEN TIEDON TUOTTAMINEN ASIAKASPROSESSIN ERI VAIHEISSA

Essoten ja Kainuun soten alueen vastaajat näkivät kirjaamisen olevan tapa tuottaa yhdenmukaista ja ajantasaista tietoa asiakasprosessien eri vaiheista. Yhdessä vastauksessa huolellisen kirjaamisen tärkeys kiteytettiin seuraavasti:

> ”Asiakasprosessin alkuvaiheessa keskeistä on kartoittaa asiakkaan/perheen tilanne tarpeellisessa laajuudessa sekä tehdä laadukkaat kirjaukset jatkotyöskentelyä varten.”

Ajanpuutteen vuoksi osa vastaajista kuitenkin koki, ettei pysty kirjaamaan niin kattavasti kuin määrämuotoinen kirjaaminen edellyttäisi. Toisaalta organisaatioissa ei ole yhdessä sovittuja käytäntöjä kirjaamisesta muutoin kuin hyvin yleisellä tasolla, eikä tätä koeta riittävän tarkaksi ohjaamaan arkityön kirjaamiskäytäntöjä. Tämä voi johtaa siihen, että vaikka THL:n tuottamat asiakirjarakenteet ovatkin hyvin ohjaavia, eri työntekijät ymmärtävät asiat eri tavoin.

Sekä Essoten että Kainuun soten alueen vastauksissa todettiin, etteivät käytössä olevat asiakastietojärjestelmät tuota sellaista tietoa, jota asiakkuuksista tarvittaisiin rakenteellisen työn onnistumiseksi. Asiakasprosessien eri vaiheita kirjataan asiakkuuden vireilletulosta alkaen. Tiedon tuottaminen voi näyttäytyä kirjaajalle yhdenmukaisena, mutta tiedon kerääminen ja asiakkaan tilanteen etenemisen hahmottaminen sekä erilaisten toimien vaikutusten arviointi on työlästä. Mahdollisuuksia tuoda tietoja tulevaisuudessa paremmin näkyväksi pidetään tärkeänä, jotta asioita ymmärrettäisiin laajemmassa mittakaavassa ja niihin pystyttäisiin reagoimaan.

4.2 ASIAKASPROSESSISSA HAVAITTAVIEN MUUTOSTEN JA VAIKUTUSTEN OSOITTAMISEEN KÄYTETTÄVÄT VÄLINEET

Kysyttäessä muutosten ja vaikutusten osoittamisessa käytettävistä välineistä Essoten vastaajat mainitsivat palvelutarpeen arvioinnit, aktivointisuunnitelmat ja asiakassuunnitelmat. Eräs vastaaja kuvasi työskentelyä seuraavasti:

> ”Asiakaskertomus on toimiva, koska se on aikajanalle tulevaa tietoa, myös jos asiakas tapaa toista ammattilaista minun lisäksi. Pystyn tuosta tiedosta seuraamaan onko palvelutarpeen arvioon ja asiakassuunnitelmaan sisällytetyt asiat käynnissä.”

Tällaista työskentelytapaa kuvattiin monessa Essoten alueen vastauksessa. Myös moniammatillinen ja monialainen yhteistyö auttaa muutoksen seurannassa. Verkostoyhteistyön merkitys muutoksen seurannassa tuotiin esille myös joissakin Kainuun soten työntekijöiden vastauksissa. Asiakkaiden kanssa tavattaessa tehdään väliarviointeja peilaten työskentelylle asetettuja tavoitteita. Asiakkaan oma arvio tilanteesta kirjataan asiakastietojärjestelmään. Mittareita muutoksen seurantaan on, mutta yhtä vastausta lukuun ottamatta niitä ei koettu toimiviksi asiakastyössä. Tilastotietoa asiakasryhmästä on jonkin verran saatavilla, mutta tieto ei ole riittävän yksilöityä, jotta sen avulla pystyttäisiin kuvaamaan asiakkaiden toimintakyvyn muutoksia.

Kainuun sotessa hyödynnetään erityisesti Webropol-kyselynä (1.1.2021 alkaen Questback-kyselynä) erikseen tehtävää palvelutarpeen arviointia, jonka kautta saatava yhdenmukainen tieto mahdollistaa myös kokonaiskuvan muodostamisen asiakaskunnasta ja heidän tarpeistaan. Osassa vastauksista mainittiin myös, että palvelujärjestelmään liittyviä puutteita ja epäkohtia on Kainuussa mahdollista tuoda esille SosPro-ilmoitusten kautta. Vastauksissa ei otettu kantaa siihen, miten tällaisia ilmoituksia käsitellään organisaatiossa ja millaista vaikutusta niillä on nähty olevan.

Kainuun sotessa TYP-palveluissa hyödynnetään Kykyviisaria, mutta kyselyä on tässä vaiheessa täytetty asiakkaiden kanssa vasta kertaluonteisesti, joten uusintamittauksista saatavaa tietoa vaikutuksista ei ole toistaiseksi saatavilla. Muutoin mittareita ei juurikaan ole tai niitä ei käytetä. Essotessa on vastaava tilanne: mittareita käytetään alueella harvakseltaan. Mittarien tuottama tieto on toki hyödyllistä, mutta useissa vastauksissa tuotiin esille, ettei niiden käyttämiseen ole aikaa. Osaamisen vahvistamisen ja yhtenäisen ohjeistuksen tarvetta hahmotettiin myös osassa vastauksista. Eräs työntekijä muotoili asiaa seuraavasti:

> ”Osaamista tarvitsen lisää, joitakin keinoja ja mittareita on, kunhan ne sovitusti otetaan käyttöön niin että kaikilla työntekijöillä on sama mittaristo.”

Mittarityöskentely on osin päällekkäistä asiakasdokumentoinnin kanssa, eikä mittariin koostuvaa tietoa pysty hyödyntämään asiakastietojärjestelmässä. Kaksinkertainen kirjaaminen ei kiireisessä asiakastyössä ole mahdollista. Jotkut kuvasivat työtään tulipalojen sammuttamiseksi, eikä työskentely ole suunnitelmallista. Tällöin muutoksen seurantaa ei myöskään tehdä. Yksittäisissä vastauksissa todettiin, että välineitä on vähän tai niistä ei ole tietoa.

4.3 ASIAKKAIDEN TARPEIDEN YHTEISKUNNALLISET YHTEYDET JA PALVELUJÄRJESTELMÄN VASTAAVUUS

Sekä Essoten että Kainuun soten alueen vastauksissa tunnistettiin laajasti asiakkaiden tarpeiden taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia yhteyksiä. Rakennetyöttömyys tunnistettiin, samoin tukijärjestelmän kannustinloukut, jotka tekevät työnteosta taloudellisesti kannattamatonta. Yhteiskunnassa on periytyvää huono-osaisuutta sekä köyhyyttä. Taloudellista ahdinkoa aiheutuu erityisesti korkeiden asumiskustannusten ja kalliin ruoan vuoksi. Asiakkaiden palvelutarpeita ei yhteiskunnassa tunnisteta, mikä heijastuu toimimattomiin palvelujärjestelmiin.

Vastauksista hahmottui, ettei palvelujärjestelmän koeta kaikilta osin vastaavan asiakkaiden tarpeisiin. Esimerkkeinä näistä tilanteista ovat vastauksissa esiin tuodut huomiot siitä, etteivät palvelut ajoitu oikein tai asiakkaat eivät pääse ylipäänsä oikeiden palvelujen piiriin.

Järjestelmää pidetään kankeana, eikä se kykene reagoimaan asiakkaiden arjen nopeisiin muutoksiin. Etuusjärjestelmässä syntyy usein asiakkaiden taloudellista tilannetta ja toimintakykyä verottavia viiveitä etuuslajista toiseen siirryttäessä. Lisäksi erilaiset väliinputoamiset ovat yleisiä esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilö ei ole työkykyinen, mutta ei myöskään oikeutettu eläkkeeseen. Palvelujärjestelmää kuvattiin myös hajanaiseksi, ja palvelusta toiseen siirryttäessä asiakkaita tipahtaa palveluista pois. Yhdessä vastauksessa todettiin, että nimenomaan heikoimmassa asemassa olevat asiakkaat ovat vaarassa jäädä ilman palveluja. Aikuissosiaalityössä ei koeta olevan riittävästi palveluja vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin, kuten asunnottomuuteen, arjenhallinnan haasteisiin ja erilaisiin riippuvuusongelmiin. Monilla asiakkailla tuen tarve voi olla runsasta ja pitkäaikaista.

Tiettyjen palvelujen saatavuus koettiin huonoksi. Essoten alueen vastauksissa tuotiin esille palveluiden keskittymistä Mikkeliin, minkä vuoksi asiakkaat eivät ole ympäryskunnissa yhdenvertaisessa asemassa. Palvelut eivät jakaudu tasaisesti, ja asiakkaan voi olla puutteellisen elämänhallinnan ja kulkuyhteyksien vuoksi vaikeaa hakeutua keskitettyyn palveluun itsenäisesti. Varsinkin mielenterveys- ja päihdepalvelut koettiin liian Mikkeli-keskeisiksi ja riittämättömiksi. Toisaalta taas pienen kunnan etuna nähtiin se, että asiat hoituvat hyvin luonnollisesti niin sanotun yhden luukun periaatteella, koska toimijoita kunnassa on vähän.

Vastaavaa keskuskunnan ja ympäristökuntien välistä epäsuhtaa pohdittiin Kainuun alueen vastauksissa. Samoin vastauksissa kerrottiin riittämättömistä mielenterveys- ja päihdepalveluista. Lisäksi joitakin mainintoja sai arjenhallintaa tukevien toimintapaikkojen sekä muunlaisen konkreettisen tekemisen, kuten ryhmätoimintojen puute. Vajavaista palvelutarjontaa ja myös sosiaalityön keinovalikoiman laajentamisen tarvetta kuvattiin yhdessä vastauksessa näin:

> ”Matalan kynnyksen tapaamispaikkoja tulisi olla enemmän. Asiakkaiden tarpeet ja palvelujärjestelmä ei aina kohtaa. Etenkin nuorten päihteidenkäyttäjien tarpeisiin ei ole kunnon palveluita. Myös kotona asuvien vanhusten palvelut ovat hajallaan ja kalliita hankittavaksi. Jalkautuvaa työtä tulisi olla enemmän. Me sote- ym. työntekijät linnoittaudumme omiin poteroihin.”

Osa työntekijöistä kertoi vastauksissaan, millä tavoin poliittisten päätösten ja lakiuudistusten vaikutukset näyttäytyvät pienituloisten ja työttömien ihmisten arjessa. Viimeaikaisena esimerkkinä näistä on sittemmin kumottu työttömyysturvan aktivointiehto, jonka nähtiin lisänneen välittömästi perustoimeentulotuen tarvetta. Yhdessä vastauksessa kerrottiin myös siitä, miten palvelutarpeen arvioinnin Webropol-aineistoa analysoitaessa on havaittu organisaatiossa toteutettujen säästötoimien kohdistuneen monien heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden tarvitsemiin palveluihin, kuten sosiaalisen kuntoutuksen ostopalveluihin ja tukihenkilötoimintaan.

5 TAVOITTEELLINEN TOIMINTA SOSIAALISTEN ONGELMIEN EHKÄISYSSÄ JA HYVINVOINNIN EDISTÄMISESSÄ

Rakenteellinen sosiaalityö pyrkii sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen, korjaamiseen sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseen. Tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan tietoa, tavoitteellisia toimia ja toimenpide-ehdotuksia. Rakenteellisen sosiaalityön tekeminen edellyttää, että eri lähteistä saatavaa tietoa osataan työstää ja nostaa keskusteluun hyvinvoinnin edistämiseksi. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 7. §.)

Rakenteellisessa sosiaalityössä tarvitaan sekä tutkimusosaamista että viestintäosaamista. Julkisen viestinnän tulee perustua tietoon. Julkisella viestinnällä voidaan vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin ja rakenteissa tapahtuviin muutoksiin. Tätä tietoa voidaan saada eri tietolähteistä. Sosiaalityössä kertyy myös tietoa, jonka saaminen julkiseksi on yhteiskunnan etu. (Hämäläinen 2014, 77, 88.) Tätä voidaan tuoda esille muun muassa sosiaalisen raportoinnin avulla ja vaikutustiedolla erilaisista rekistereistä ja dokumenteista.

Eri tietolähteiden käyttö, eritasoisen vaikutustiedon saaminen ja julkiseen keskusteluun osallistuminen olivat osaamisalueita, joita rakenteelliseen sosiaalityöhön osallistuvilta kysyttiin seuraavin osa-aluein täsmennettynä:

1. tutkimustiedon käyttö
2. tilastojen käyttö
3. virallisjulkaisujen käyttö (muun muassa STM, THL-julkaisut)
4. sosiaalinen raportointi (hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvän tiedon tuottaminen ja välittäminen johtamisen, päätöksenteon sekä palvelujen suunnittelun ja kehittämisen tueksi)
5. vaikutustiedon esiin saaminen työhön liittyvistä rekistereistä (asiakastason tavoitteiden saavuttaminen)
6. vaikutustiedon esiin saaminen asiakastason dokumenteista (asiakastason tavoitteiden saavuttaminen)
7. vaikutustiedon esittäminen asiakasryhmien tasolla
8. mediavaikuttaminen ja julkiseen keskusteluun osallistuminen.

Tämän osa-alueen kysymyksiin vastasi Essoten ja Kainuun soten organisaatioista yhteensä 15 sosiaalityöntekijää ja 28 sosiaaliohjaajaa.

Sosiaalityöntekijät arvioivat osaamisensa olevan vahvinta – suoriutuvan ja pätevän välille asettuvaa osaamista tutkimustiedon ja virallisjulkaisujen käytössä (molemmissa ka. 2,8, kuvio 6). Akateemisen koulutuksen voidaan ajatella tuottavan valmiuksia tällaiseen työskentelyyn. Jonkin verran enemmän tarvetta osaamisen lisäämiseen oli tilastojen käytössä sekä vaikutustiedon esiin saamisessa asiakastasolta (ka. 2,5). Myös vaikutustiedon esiin saamisessa ja sen esittämisessä oli osaamisen lisäämisen tarpeita (ka. 2,1).

Sekä Essoten alueella että Kainuussa on käytössä ISO SOS -hankkeen aikana kehitetty työkalu, jolla saadaan tietoa asiakkaiden palvelutarpeista ja jonka yhteydessä on kokeiltu erilaisia asiakkaiden toimintakykymittareita. Varsinaisen vaikuttavuustiedon keräämiseen nämä toimintakyvyn muutosta kuvaavat mittarit eivät kuitenkaan sovellu.

Sosiaalinen raportointi ei ole vielä käytössä Essotessa. Siihen liittyvää prosessia on aloitettu loppuvuodesta 2019, mutta varsinaiseen toimeenpanoon ja raportoinnin käyttöönottoon ei ole toistaiseksi päästy. Kainuun soten alueella sosiaalinen raportointi otetaan käyttöön 1.1.2021 kaikilla sosiaalityön palvelualueilla. Sosiaalisessa raportoinnissa tarvittavan osaamisen kehittämiseen tarvitaan vastausten perusteella tukea ja opastusta (ka. 2,4). Sosiaalityöntekijöillä on tarvetta osaamisen lisäämiseen erityisesti mediavaikuttamisessa ja julkiseen keskusteluun osallistumisessa (ka. 1,5).

ISO SOS -hankkeen aikana sekä Essoten että Kainuun aikuissosiaalityö sai oman Facebook-kanavan, jota voidaan käyttää tiedon jakamiseen. Viestiminen on kuitenkin jäänyt muutaman työntekijän harteille, eikä kanavaa hyödynnetä riittävästi. Organisaatioissa on usein rajauksia siitä, kuka organisaatiota saa edustaa ja kuka lausuu julkisesti organisaation nimissä. Yksittäisen työntekijän tehtävänkuvaan tällainen työskentely ei alueen organisaatioissa sisälly, joten on ymmärrettävää, että se on jäänyt vieraaksi ja siihen tarvitaan osaamisen vahvistamista.

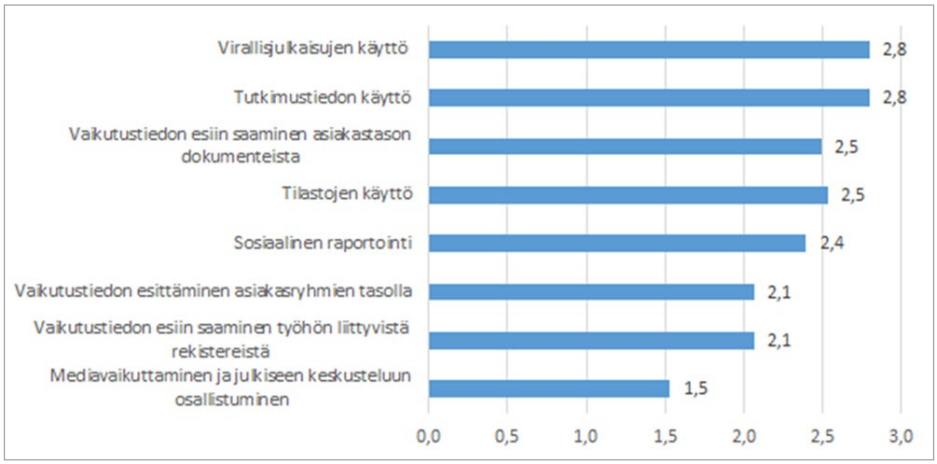

Kuvio 6. Tavoitteelliseen toimintaan sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvä osaaminen, sosiaalityöntekijät (N = 15)

Sosiaaliohjaajilla oli paljon tarpeita osaamisen vahvistamiselle sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvässä tavoitteellisessa toiminnassa: keskiarvo eri osaamisalueilla oli 2,0 (kuvio 7). Sosiaaliohjaajat osaavat eniten hyödyntää virallisjulkaisuja, sillä tämä voi olla tuttua jo opintojen ajalta. Tutkimustiedon ja tilastojen käytössä sekä vaikuttavuustietojen esiin saamisessa ja esittämisessä sosiaaliohjaajat kokivat tarvetta saada jonkin verran tukea ja opastusta. Sosiaaliohjaajien tehtävänkuviin alueen organisaatioissa ei tällainen tutkimuksellinen ja vaikuttavuuteen liittyvä työskentely ole kuulunut lukuun ottamatta mittarikokeiluja ja palvelutarpeen arviointeihin liittyvää tiedonkeruuta.

Eniten osaamisen vahvistamista sosiaaliohjaajat tarvitsevat mediavaikuttamisessa ja julkiseen keskusteluun osallistumisessa. Samoin kuin sosiaalityöntekijöillä sosiaaliohjaajillakaan tällainen työskentely ei ole kuulunut työnkuviin. Julkiseen keskusteluun osallistuminen organisaation edustajana ei ole välttämättä edes sallittua. Närhen (2003, 57, 59) mukaan sosiaalityössä vallitsee hiljaisuuskulttuuri. Työntekijät eivät tuo esiin omaa tietämystään ja asiantuntijuuttaan vaikuttaakseen asiakkaiden olosuhteisiin. Hiljaisuuden kulttuurin murtamiseen tarvitaan osaamisen vahvistamisen lisäksi sitä, että asenteet muuttuvat asiantuntijuutta korostavaan suuntaan hierarkkisiin positioihin nojautumisen sijaan. Tällöin työntekijöiden asiantuntijuus ja tietämys olisivat nykyistä selvemmin tunnustettuja organisaatioissa.

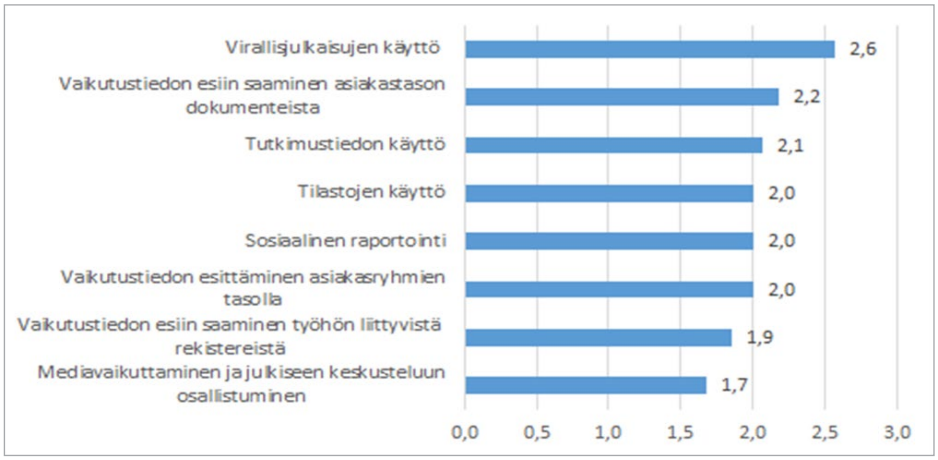

Kuvio 7. Tavoitteelliseen toimintaan sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvä osaaminen, sosiaaliohjaajat (N = 28)

Alle vuoden sosiaalialalla työskennelleet sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat arvioivat tutkimusten, tilastojen ja virallisjulkaisujen käytön, sosiaalisen raportoinnin sekä vaikutustiedon esiin saamisen ja esittämisen heikommaksi kuin alalla pidempään työskennelleet. Tosin erot olivat melko pieniä (liite 2, liitetaulukko 2). Heikoimmaksi mediavaikuttamisosaamisensa

(ka. 1,5) arvioivat vastaajat, joilla oli pisin sosiaalialan työkokemus. Toisaalta he arvioivat tutkimustiedon käytön ja vaikutustiedon esiin saamisen asiakastason dokumenteista muita paremmaksi.

Osaaminen ei vastausten perusteella vahvistunut suoraviivaisesti työkokemusvuosien mukana. Sosiaalisen raportoinnin osaaminen, vaikutustiedon esiin saaminen työhön liittyvistä rekistereistä ja esittäminen asiakasryhmätasolla oli vahvinta 1–5 vuotta alalla toimineiden keskuudessa. Vastaavasti tilastojen ja virallisjulkaisujen käyttö sekä mediavaikuttaminen olivat vahvimpia 6–10 vuotta alalla työskennelleillä.

6 KEHITTÄMISEEN KYTKEYTYVÄ SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ

Rakenteellinen sosiaalityö on osaltaan yhteistyötä kunnan muiden toimialojen kanssa. Myös tavoitteellinen yhteistyö järjestöjen ja palvelutuottajien kanssa sisältyy rakenteelliseen työhön. Sosiaalihuoltolain (sosiaalihuoltolaki 7. §) mukaan asiantuntemus on tuotava osaksi toimialojen suunnittelua. Toiminnan tuloksena myös itse sosiaalityö, palvelut ja tuen muodot ovat muutoksenalaisia.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu kehittämisosaaminen, jonka avulla tuodaan sosiaalityön asiantuntijuutta päätöksentekoon, strategiseen työhön sekä palvelujärjestelmämekanismeihin. Rakenteellisen sosiaalityön tulee tuoda tietoa ihmisten elinolosuhteista ja tuen tarpeista lainsäädännön sekä poliittisten hyvinvointistrategioiden ja -ohjelmien suunnitteluun. Strategia- ja ohjelmatyöskentely koskee niin paikallista, alueellista, valtakunnallista kuin kansainvälistä tasoa. Sidosryhmäyhteistyöhön kytkeytyvän kehittämistyön osaamisen avulla voidaan nostaa esiin yhteiskunnallisia epäkohtia ja kehittämistarpeita sekä vaikuttaa siihen, kuinka epäkohtiin puututaan ja tarpeisiin vastataan. (Hämäläinen 2014.)

Monialainen yhteistyö, kehittäminen ja sidosryhmiin vaikuttaminen ovat sosiaalityön koulutuksen sisältöjä. Kokeilut ovat keskeisiä kehittämisen keinoja: toiminta- ja ajattelutapoja voidaan kokeilla, ja yleensä kokeilut tapahtuvat erilaisissa hankkeissa. Parhaimmillaan kunnolliset arvioinnit kertovat, miltä osin kokeilujen tulokset ovat siirrettävissä käytännöiksi. Sosiaalityön koulutuksen tehtäväksi on asetettu muun muassa ”kehittää ja innovoida uudenlaisia, tulevaisuuden työskentelymenetelmiä, toimintatapoja ja palveluprosesseja sekä verkostoitua yhteistyökumppaneiden kanssa uudenlaisten toimintamallien kehittämiseksi”. Edellä mainittu koulutuksessa tuotettu osaaminen kytkeytyy toisinaan koulutuksessa omaksi osaamisalueeksi nimettyyn rakenteelliseen sosiaalityöhön – erityisesti yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja julkiseen keskusteluun osallistumiseen. (Lähteinen ym. 2017, 15–16.)

Sosionomikoulutuksen kompetensseissa kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseen sisältyy vaikuttamistyö. Lisäksi sosionomikoulutuksen tulee antaa valmiuksia moniammatilliseen työskentelyyn. (Arene 2017, 10.)

Vaikuttamiseen ja sidosryhmätyöskentelyyn liittyvää kehittämis-, vaikutus- ja vaikuttavuusosaamista selvitettiin kahdeksan osaamisulottuvuuden ja niihin liittyvän itsearvioinnin avulla:

1. asiakastyöhön kiinnittyviä vaikutusmittareita koskeva osaaminen
2. kehittämiseen liittyvä arviointiosaaminen

3. yhteiskehittämisen periaatteiden tuntemus (asiakkaiden ja ammattilaisen tasavertainen osallistuminen kehittämiseen; osallistujien erilaisten tavoitteiden hahmottaminen ja yhteisen tavoitteen löytäminen jne.)
4. yhteistyö monitoimijaisessa verkostossa (julkinen sektori, kolmas sektori, yksityiset palveluntuottajat, asiakkaat)
5. asiakasraatien, kokemusasiantuntijatoiminnan tai vastaavien asiakasta osallistavien tiedon keruun menetelmien hyödyntäminen
6. paikallisen tason päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen)
7. alueelliseen päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen)
8. valtakunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen).

Kysymyksiin vastasi 15 sosiaalityöntekijää ja 28 sosiaaliohjaajaa. Kehittämisen näkökulmasta sosiaalityöntekijöiden vahvin osaamisalue oli yhteistyö monitoimijaisessa verkostossa (ka. 2,8, kuvio 8). Siihen voi kuulua julkisen sektorin, kolmannen sektorin ja yksityisten palveluntuottajien edustajia sekä asiakkaita. Yhteiskehittämisen periaatteiden tuntemus ja kehittämiseen liittyvä arviointiosaaminen olivat seuraavaksi vahvimmat alueet (ka. 2,5). Niissä on kuitenkin myös osaamisen lisäämistarpeita. Osaaminen oli niukinta asiakastyöhön kiinnittyvien vaikutusmittareiden alueella (ka. 2,3) sekä päätöksentekoon vaikuttamisessa.

Hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävä päätöksentekoon vaikuttaminen niin paikallisesti (ka. 2,2), alueellisesti (ka. 1,9) kuin valtakunnallisesti vaatii osaamisen lisäämistä (ka. 1,5). Asiakasta osallistaviin tiedonkeruumenetelmiin sosiaalityöntekijät tarvitsevat jonkin verran tukea ja opastusta (ka. 2,0). Kokonaisuudessaan tällä osa-alueella sosiaalityöntekijöiden osaaminen on suoriutuvaa, eli he tarvitsevat jonkin verran tukea ja opastusta (ka. 2,2).

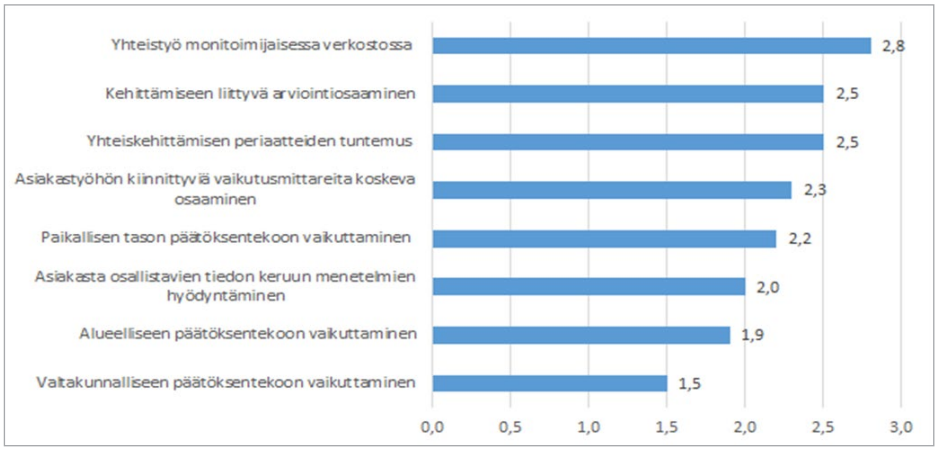

Kuvio 8. Kehittämiseen kunnassa ja sidosryhmätyöhön liittyvä osaaminen, sosiaalityöntekijät (N = 15)

Sosiaalityöntekijöiden tapaan myös sosiaaliohjaajien vahvin osaaminen oli yhteistyö monitoimijaisessa verkostossa (ka. 3,0, kuvio 9). Niin sosiaalityöntekijät kuin sosiaaliohjaajat jäsentävät paikkansa ja roolinsa verkostotyöskentelyssä. Muut osa-alueet vaativat vahvistamista. Tämä koskee niin yhteiskehittämisen periaatteiden tuntemusta (ka. 2,4), asiakastyön vaikutusmittareiden osaamista (ka. 2,3) kuin kehittämiseen liittyvää arviointia (ka. 2,2). Päätöksentekoon vaikuttamisen osaaminen oli heikkoa paikallisella (ka. 2,0), alueellisella (ka. 1,8) ja valtakunnallisella tasolla (ka. 1,6). Lisää osaamista tarvitaan vaikutus- ja vaikuttavuustiedon käyttöön ja tuotantoon. Asiakasta osallistavissa tiedonkeruumenetelmissä tarvitaan myös vahvistamista.

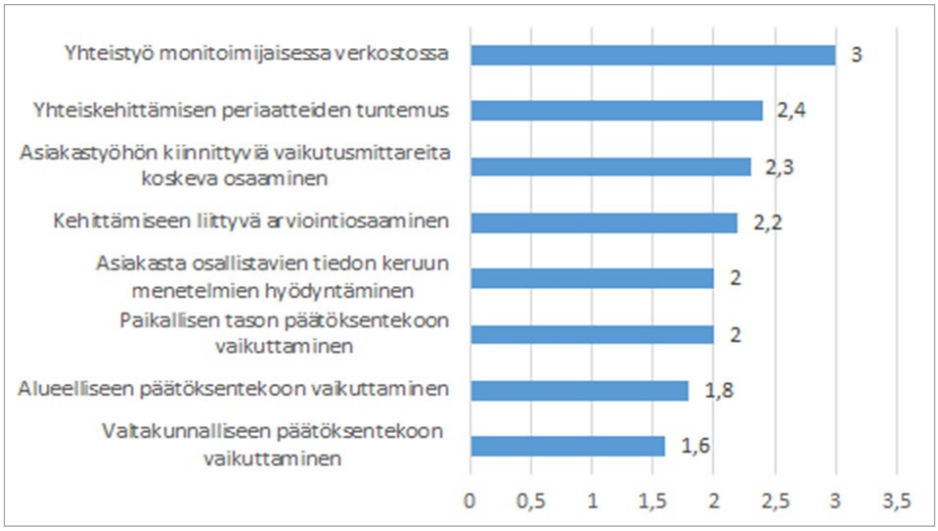

Kuvio 9. Kehittämiseen kunnassa ja sidosryhmätyöhön liittyvä osaaminen, sosiaaliohjaajat (N = 28)

Osaamisen vahvuudet ja heikkoudet näyttivät asettuvan molemmilla alueilla hyvin samansuuntaisesti. Yleishavainto alueellisessa tarkastelussa on, että osaaminen alitti yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikilla osa-alueilla ja molemmilla toiminta-alueilla tason 3 eli pätevän toimijan tason. Ainoastaan yhteistyö monitoimijaisissa verkostoissa ylitti tason 3 (ka. 3,1) Essoten vastaajilla.

Itsearvioitu osaaminen ei kaikilla osa-alueilla vahvistunut työkokemuksen lisääntyessä (liite 2, liitetaulukko 3). Alle vuoden sosiaalialalla työskennelleet arvioivat osaamisensa usealla osaamisalueella kaikkein heikoimmaksi. Toisaalta pisimpään eli yli 10 vuotta sosiaalialalla toimineet arvioivat osaamisensa muihin verrattuna kaikkein heikoimmaksi seuraavilla osaamisalueilla: asiakastyöhön kiinnittyviä vaikutusmittareita koskeva osaaminen, paikallisen tason päätöksentekoon vaikuttaminen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen.

7 TULEVAISUUDENNÄKYMÄT – MOTIVAATIO TOTEUTTAA JA KEHITTÄÄ RAKENTEELLISTA TYÖTÄ

7.1 MOTIVAATIO JA KÄYTÄNNÖN EDELLYTYKSET RAKENTEELLISEEN TYÖHÖN

Motiivit ovat ihmisen toimintaa suuntaavia sisäisiä voimia, joiden vuoksi ihminen toimii mieluummin tietyllä tapaa kuin toisella. Motivaatio on puolestaan termi, jolla ihmiset perustelevat tahtoaan toimia tietyllä tavalla.

Motivaatio rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen oli kaikilla kysymykseen vastanneilla pääosin hyvä (85 %), kun työntekijöiltä kysyttiin heidän motivaatiotaan toteuttaa ja kehittää rakenteellista sosiaalityötä. Kysymykseen vastasi yhteensä 48 työntekijää: Etelä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän (Essote) alueelta 17 ja Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän alueelta 31 työntekijää. Suurin osa niin Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän työntekijöistä (90 %) kuin Essoten työntekijöistä (77 %) piti rakenteellisen sosiaalityön tekemisen motivaatiotaan hyvänä. Etelä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä noin neljänneksellä (23 %) motivaatio oli olematonta tai vähäistä. Kainuussa joka kymmenes vastaaja (10 %) piti motivaatiotaan vähäisenä tai olemattomana.

Motivaatio rakenteelliseen sosiaalityöhön on eri asia kuin käytännön edellytykset tehdä rakenteellista työtä. Kainuun ja Essoten vastaajista kolmannes (31 %) katsoi motivaationsa olevan hyvä, mutta rakenteelliseen sosiaalityöhön ei käytännössä ole juurikaan aikaa. Vastaukset eriytyivät jonkin verran rakenteellisen sosiaalityön edellytysten mukaan. Essoten vastaajista vajaan puolen (47 %) motivaatio oli hyvä, mutta resurssien vähäisyys haittaa rakenteellisen sosiaalityön tekemistä. Kainuussa motivoituneet katsoivat resurssiniukkuuden haittaavan rakenteellista työtä vähemmän (23 %).

Työntekijöillä on rakenteellisessa sosiaalityössä hyödynnettävää osaamista, mutta rakenteelliseen sosiaalityöhön sitä ei pystytä kohdentamaan. Kyselyyn vastanneesta 44 työntekijästä kolmannes oli epävarma rakenteellisen sosiaalityön osaamisestaan. Kolmannes puolestaan katsoi käytettävissä olevaa osaamista olevan. Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvinä taitoina nimettiin muun muassa erilaiset viestinnän muodot ja ryhmätoiminta.

Organisaatiokulttuuri ja käytettävissä olevat resurssit suuntaavat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien työtä. Vaikka mahdollisuuksia rakenteellisessa sosiaalityössä tarvittavan tiedon tuottamiseen, toimenpide-ehdotusten tekemiseen ja muuhun vaikuttamiseen on, tekemistä joutuu priorisoimaan asiakastyöhön. Etelä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän alueen työntekijät kertoivat, että vaikka aloitteita ja kehittämisesityksiä voi tehdä, erillistä resurssia siihen ei ole varattu. Niukoista resursseista huolimatta organisaatio koettiin kehittämismyönteiseksi. Kainuun tilanne oli samankaltainen, vaikka resurssien osalta vastauksissa oli enemmän vaihtelua. Monessa vastauksessa todettiin, että asiakastyön ohessa tapahtuvaan muuhun työskentelyyn ei ole aikaa.

Jossain määrin Kainuun vastausten erityispiirteenä näyttää olevan se, että tiukka taloustilanne ja sitä koskeva keskustelu on alkanut ohjata asiakastyötä. Myös väsymys organisaatioissa tapahtuviin muutoksiin tulee esille. Työn tekemisen näkökulmasta haasteena on jaksaminen ja keskittyminen olennaiseen. Työntekijät ovat kokeneet joutuneensa rajoittamaan auttamistaan taloudellisista syistä.

7.2 RAKENTEIDEN KEHITTÄMINEN JA TARVITTAVAT VOIMAVARAT

Käytäntöjä on luotu rakenteiden toimivuuden edistämiseksi. Essoten alueella on sovittu epäkohtia koskevan tiedon keräämisestä ja käsittelytavoista. Aiheista keskustellaan omissa työtiimeissä ja niihin etsitään ratkaisuja yhdessä. Ympäryskuntien edustus kehittämisryhmissä on pyritty turvaamaan, jotta maantieteelliset erityispiirteet tulevat paremmin huomioitua. Aikuissosiaalityöllä on myös Facebook-sivu, joka toimii yhtenä viestinnän kanavana. Kainuun sotessa on kiinnitetty huomiota THL:n asiakastyöhön tuottamiin dokumentoinnin rakenteisiin. Kriittisissä dokumentaation rakenteita koskevissa palautteissa todetaan, että ne eivät kaikilta osin tue työn tekemistä.

Kainuun sotessa rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuuksia on kehitetty muun muassa hanketoiminnan avulla, ja työ jatkuu edelleen. Rakenteellisen sosiaalityön toteutukseen on malleja, ja niitä kehitetään. Kehittäminen on alueella painottunut sosiaalityöntekijöihin etenkin tiedon käsittelyn ja vaikuttamisen osalta. Rakenteellista työtä koskevaa kiinnostusta ja ymmärrystä on, mutta sen toimeenpanossa puuttuu osaamista ja resursseja. Toisaalta mahdollisuuksia vaikuttamiseen nähdään. Kokemusta vaikuttamisen kanavista ja foorumeista on, ja sidosryhmiin vaikuttamista voi tehdä myös asiakastyöhön liittyvissä verkostoissa, joissa asiakasnäkökulmakin pyritään huomioimaan. Asiakkaille on mahdollistettu palautteenanto verkkosivujen kautta ja kahdesti vuodessa toteutettavilla tehostetuilla palauteviikoilla.

Niin Kainuun soten kuin Essoten alueella katsottiin, että rakenteellisen sosiaalityön toimeenpanoa voidaan edistää koulutuksen avulla, jonka tarve on ilmeinen. Vastaajilla oli vaihtelevia kokemuksia siitä, miten kehittämisehdotuksiin organisaatiossa suhtaudutaan.

Rakenteellisen työn kehittämistä ja kritiikkiä koskevat näkökohdat liittyivät muun muassa kehittämisen suunnitteluun, pitkäjänteiseen kehittämisen toteutukseen, yhteistyöhön, kehittämisehdotusten vastaanottoon, ylätason hallinnon ja käytännön työn vuoropuheluun sekä talouden asettamiin rajoitteisiin.

Rakenteellisen sosiaalityön haasteena on sen rooli sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuudessa, jossa terveyspalvelut korostuvat. Sosiaalihuollon ja sosiaalipalvelujen julkisuuskuvaa ei mielletä kovin vahvaksi. Sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen ja keskinäisen vuoropuhelun helpottamiseksi eri palveluille toivotaan tasavertaisempaa asemaa kuin tällä hetkellä koetaan olevan. Valtakunnallisissa ja maakunnallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakennetarkasteluissa on edetty terveyspalvelut edellä. Myös maakuntien keskuskaupunkien asema aiheuttaa keskustelua palvelujen saavutettavuuden näkökulmasta. Esimerkiksi Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymän toiminnan katsotaan liiaksi keskittyvän Mikkeliin. Kainuussakin pienten kuntien erityiskysymykset aiheuttavat haasteita. Esimerkiksi lakisääteistä kuntouttavaa työtoimintaa tuottavien organisaatioiden määrä voi olla varsin pieni. Kuntien tarpeiden ja erityispiirteiden huomioiminen loisi tasavertaisempaa palvelua asukkaille.

Rakenteellisen työn tekemisen katsotaan edellyttävän riittäviä resursseja, asennetta, osaamista, tilaa ja aikaa. Kainuussa ja Etelä-Savossa nähtiin rakenteellisen sosiaalityön edellytysten lisäämiseen yksi keskeinen keino: työntekijäresurssin tulisi olla riittävä suhteessa asiakkaiden lukumäärään. Toisin kuin Etelä-Savon vastauksissa Kainuussa kiinnitettiin huomiota sosiaalityön tehtävien eriyttämisen (”tehtävänjako”) ja työnkuvien selkeyttämisen tarpeeseen. Etelä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän alueella laaja työnkuva katsottiin rakenteellisen työn näkökulmasta hedelmälliseksi, mutta käytännössä asiakastyöhön sitovaksi. Niin Kainuussa kuin Etelä-Savossakin työntekijät tarvitsisivat apua sen hahmottamiseen, miten käytännön asiakastyössä voi rakenteellista sosiaalityötä tehdä. Rakenteellisen sosiaalityön mallinnuksista voisi olla apua.

Pitkäjänteinen ja prosessimaisesti etenevä kehittämistyö edellyttää jatkuvuutta. Työntekijöiden runsas vaihtuvuus haittaa sitä. Vaihtuvuuden yhtenä syynä voi olla suuresta asiakasmäärästä johtuva työn kuormittavuus. Kuormittavuutta ja työyhteisöön sitoutumista voidaan edistää tarkoituksenmukaisella ja oikein kohdennetulla resursoinnilla. Toisaalta työntekijätasolle tuotu jäsentymätön toimintoja koskeva vaikuttavuuskeskustelu voi myös lisätä kuormitusta. Ilman tarkoituksenmukaisia välineitä työn tärkeyden todistelu ja olemassaolon edellytysten perusteleminen voi osaltaan vaikeuttaa työntekijöiden kiinnittymistä. Työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi sijaisjärjestelyihin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota.

7.3 RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TULEVAISUUS JA ETIIKKA

Rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuuden osaamisvaatimuksia pohdittiin laajasti 37 henkilön vastauksissa. Tulevaisuudessa työntekijöiden tulisi hahmottaa paremmin, miten tietoa tuotetaan, jäsennetään ja kohdennetaan. Työntekijöillä tulisi olla kykyä koota päätöksenteon tueksi ajantasaista tietoa, jossa yhdistyvät tarkoituksenmukaisella tavalla asiakastiedot, tilastotiedot ja tutkimus. Taloudellisen arvioinnin (kustannusten ja vaikuttavuuden huomioon ottaminen) yhdistäminen tiedon tuotantoon nähtiin tarpeellisena. Työn vaikuttavuuden osoittamiseksi ja edistämiseksi tulisi ottaa käyttöön toimivia ja käytännönläheisiä mittareita. Osaamista ja välineitä tarvitaan myös sosiaalisen raportoinnin tekemiseen, jonka pohjalta tuodaan kehitettäviä asioita niin paikallisille, alueellisille kuin valtakunnallisille foorumeille.

Tulevaisuudessa asiakkaat mukaan ottavalle kehittämiselle ja siihen liittyvälle osaamiselle on ilmeinen tarve, ja kehittämiseen tulisikin saada nykyistä vahvemmin mukaan palvelujen käyttäjäasiakkaita. Useassa vastauksessa korostettiin asiakkaiden tarpeiden huomioon ottamisen ja asiakaslähtöisyyden lisäämistä, koska asiakkailla on olennaista tietoa saaduista palvelusta, kohtelusta ja palvelujärjestelmässä luovimisesta. Yksittäisissä vastauksissa näkyi myös perinteisten vuorovaikutustaitojen tärkeys. Lisäksi katsottiin, että tulevaisuudessa sosiaalihuollon eri palveluissa tulisi jalkautua enemmän ihmisten pariin elämäntilanteiden ja asuinalueiden tuntemuksen edistämiseksi ja kehittämistarpeisiin vastaamiseksi.

Tarvetta on palveluja yhteen sovittavalle johtamiselle. Monissa vastauksissa nostettiin keskiöön yhtenäisyyttä lisäävä ja palvelujärjestelmän eri toimijoita yhdistävä toiminta, jossa myös järjestöjen, yritysten ja yhteisöjen rooli otetaan huomioon. Yhteistyöhön sisältyy ongelmien ratkominen yhdessä ja laaja-alaisesti sektorirajat ylittäen. Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa tarvitaan kokonaisvaltaista ja laaja-alaiseen ihmiskäsitykseen nojautuvaa otetta. Tulevaisuuden haasteena on myös yksilöllisen osaamisen tunnistaminen ja hyödyntäminen. Organisaation johdon tulisi kuunnella ja arvostaa työntekijöiden näkemyksiä.

Työn tekemisen yhdenmukaistamisvaateiden ja käytäntöjen ohessa esitettiin myös selkeitä vaatimuksia tukitoimien selkeämmästä kohdentamisesta ja asiakaskohtaisesta räätälöinnistä:

> ”Nyt mennään samalla kaavalla melkein kaikkien asiakkaiden kanssa, eikä se tunnu tuottavan tulosta.”

Yksi tulevaisuuden osaamishaaste on kyky esittää käytettävissä olevan tiedon perusteella toimia yhteiskunnallisten ratkaisujen perusteluiksi. Sosiaalityöhön toivotaan enemmän rohkeutta vaikuttaa ja nostaa esille epäkohtia. Tavallaan sosiaalityön tehtävänä on tehdä itsensä näkyväksi. Usea vastaaja toi esille tarpeen vahvistaa yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaamista. Monialainen yhteistyö nähtiin tässä keskeisenä keinona. Näin ajatellaan, että

voidaan edistää ymmärrystä, ihmisten elämäntilanteiden hahmottamista ja vaikutusten arviointia. Myös työntekijöiden retorisiin taitoihin kiinnitettiin huomiota. Jotkut katsoivat kiinnostusta lisäävän, että asiat voidaan esittää jopa tunteisiin vetoavalla tavalla: tiedon pitää herättää kiinnostusta niin poliittisissa päättäjissä kuin mediassa.

Eri yhteyksissä on noussut esiin kysymys erityisistä kehittämiseen ja tutkimukseen keskittyneistä sosiaalityöntekijöistä. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän vastauksista tuli myös esiin tämä toive pitkäjänteisen kehittämisen mahdollistamiseksi. Ajatuksena on, että kehittäjäsosiaalityöntekijät voisivat myös tukea asiakastyötä tekeviä rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksessa.

Sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden on noudatettava työssään lainsäädäntöä, ja työtä suuntaavat myös työn eettiset ohjeet. Toiminnan eettinen pohdinta ja ristiriitatilanteet ovat työn arkea. Niin Kainuun soten kuin Essoten työntekijöiden eettisissä pohdinnoissa korostui resurssien puute. Ihmisten tarpeilla on taipumus kasvaa, eikä rajallisilla resursseilla pystytä vastaamaan kaikkiin tarpeisiin. Palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa on ongelmia. Palvelujärjestelmä on osittain joustamaton. Aina palveluja ei pystytä tarjoamaan oikea-aikaisesti ihmisten monimuotoiset elämäntilanteet huomioiden. Työntekijät kokivat riittämättömyyttä eri syistä: aikaa ei aina ole riittävästi paneutua asiakkaan tilanteeseen, taloudelliset syyt nousevat epäkohtien korjaamisen esteiksi, eikä työntekijöitä ole tarpeeksi. Asiakkaan ja työntekijän välisen luottamuksen puute voi vaikeuttaa tietojen saamista ja luotettavan tilannekuvan muodostumista. Asiakkailla voi esimerkiksi olla pelkoja siitä, että luovutetut tiedot kääntyvät heitä itseään vastaan.

Kuten aiemmin luvussa 4 esitetyissä yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja palvelujärjestelmän vastaavuuteen liittyvissä pohdinnoissa tuli ilmi, työntekijät tunnistavat asiakaskohtaisesti erilaisia muutostarpeita palvelujärjestelmässä, asiakkaiden tasavertaisessa kohtelussa sekä eri viranomaisten välisessä vastuunjaossa. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita ei pystytä tarjoamaan kaikille. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelut ovat joillakin maantieteellisillä alueilla riittämättömät. Sosiaalityön tukea ei aina ole saatavilla matalan kynnyksen palveluna. Tieto ei aina kulje eri toimijoiden, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon, Kansaneläkelaitoksen ja työvoimahallinnon välillä. Myös toimien kohdentamista ja ratkaisuvaihtoehtoja priorisoivat arvot voivat olla erilaisia. Kainuun vastauksissa nostettiin esille, että sektorirajat ylittävän työskentelymallin puuttuessa asiakkaan palvelutarpeet ja ratkaisut tilanteeseen voidaan nähdä hyvin eri tavoin. Yhteistyössä on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä. Sosiaali- ja terveydenhuollon integraation luotetaan menevän eteenpäin.

Jotkut vastaukset kertoivat sellaisesta rakenteellisen sosiaalityön määrittelystä, jossa yksilötason asiakastyön ja rakenteellisen työn välille ei juurikaan muodostu yhdistäviä tekijöitä. Yksi vastaajista kertoi, ettei hänellä ole mahdollisuutta vaikuttaa yksin erilaisiin epäkohtiin. Hänen mukaan rakenteellista sosiaalityötä tarvitaan juuri tähän. Toinen vastaaja puolestaan

nosti esiin yksilötason työn ja rakenteellisen työn mahdollisen intressiristiriidan. Hän katsoi, että työntekijä joutuu ristiriitaiseen tilanteeseen yrittäessään jakaa rajallista työaikaansa rakenteellisen sosiaalityön ja asiakastyön välillä:

> ”Kun työaika ei riitä kaikkeen, niin aika rakenteelliselle työlle on otettava asiakastyöstä.”

Toisaalta juuri yksilötason työskentelyn kysymyksistä voi nousta työn rakenteisiin liittyviä kysymyksiä. Yksi keskeinen asia on asiakastyön dokumentointi, johon liittyy runsaasti eettisiä kysymyksiä. Työtä voidaan tehdä organisaatiokulttuurin, työekonomisten tekijöiden, asiakkaan edun ja asiakkaan tilanteen edistämiseksi välttämättömästi todettavien seikkojen ristipaineissa. Yksi vastaajista kertoi, että joskus hän kirjoittaa asiakkaasta kaiken, kun ongelman ja ratkaisujen fokusointi tuottaa vaikeuksia. Toisinaan hän taas kirjoittaa niukemmin. Aina yhteistyötahot eivät pidä saamaansa informaatiota riittävänä, jolloin dokumentaatiosta voi tulla sanomista. Palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmien teossa asioiden esittämisen tapaa on pohdittava myös siltä kannalta, että asiakas saa arvostavaa kohtelua ilman tarpeetonta mielipahaa.

Myös asiakkaiden edun ajamiseen liittyvät kysymykset ovat haastavia. Esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa on tilanteita, joissa asiakkaalla on muu kuin aikuissosiaalityön palvelutarve. Jostain syystä tarpeisiin ei kuitenkaan voida käytettävissä olevien palvelujen keinoin vastata. Ne eivät ole saatavilla, tai niiden saamisessa on esteitä. Moraalisesti voidaan katsoa, että asiakkaan puolesta olisi kyettävä tarvittaessa tekemään pontevasti töitä tarvittavien palvelujen saamiseksi, mutta aina siihen ei ole keinoja tai voimavaroja.

Huono-osaisten aseman edistämiseen liittyvät kysymykset ovat keskeisiltä osin myös yhteistyökysymyksiä ja rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluvia. Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien kesken ei aina ole selviää keskusteluyhteyttä rakenteellisen sosiaalityön kysymyksistä. Yksi vastaaja kertoi, ettei hän ole pohtinut rakenteellista sosiaalityötä ja sen eettisiä näkökulmia, koska sosiaaliohjaajana hän ei juuri ole mukana rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa.

8 TULOSTEN MERKITYS JA JATKOKEHITTÄMISTARPEET

8.1 OSAAMISEN HAASTEET

Rakenteellisen sosiaalityön osaamisessa on kehitystarpeita. Tarpeet liittyvät erityisesti asiakastyössä kertyvän informaation tiedonmuodostukseen, tiedon avulla vaikuttamiseen ja kehittämiseen sekä näillä osa-alueilla tarvittaviin taitoihin, kuten sosiaaliseen raportointiin, työn vaikutusten osoittamiseen ja sähköisten palvelujen hallintaan. Myös substanssiosaamisen päivittämisen tarpeita on. Tarpeet liittyvät muun muassa sosiaalialaa ohjaavan lainsäädännön sekä palvelujärjestelmän ja erilaisten yhteistyötahojen, kuten terveydenhuollon, yksityisten sote-palvelujen tuottajien ja kolmannen sektorin toimijoiden tuntemukseen.

Kokonaisuutena tuloksia tarkasteltaessa vastanneiden osaamisen taso vaihteli perehtyjästä pätevään. Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat eivät arvioineet millään osaamisalueella omaa osaamistaan taitavan tai asiantuntijan tasoiseksi. Kartoituksen tulokset olivat osaltaan yhteydessä vastanneiden työkokemukseen, ja esimerkiksi nykyisessä työssä saadun työkokemuksen pituudessa oli suuria eroja (vaihteluväli 1,5 kuukautta–31 vuotta). Aineistossa rakenteellisen sosiaalityön osaaminen näytti olevan vahvinta henkilöillä, joilla sosiaalialan työkokemusta oli 6–10 vuotta. Tähän voi vaikuttaa osaltaan se, että tätä pidempään työskennelleiden koulutuksesta on kulunut enemmän aikaa ja moni asia sekä alalla että yhteiskunnassa on muuttunut sen jälkeen. Kartoituksessa ei kysytty erikseen henkilöstön pätevyydestä, mutta kyselyn toteuttamisen aikaan Essotella työskenteli yksi epäpätevä sosiaalityöntekijä. Kainuun sotessa 13 sosiaalityöntekijästä neljä oli kyselyn aikaan epäpäteviä. Vastaavasti Kainuun soten kuntouttavan työtoiminnan kymmenestä työntekijästä neljä on päteviä sosiaaliohjaajia ja viidellä ohjaajalla sekä yhdellä asumisenohjaajalla on lähihoitajan koulutus.

Tulosten mukaan suurimmat kehittämistarpeet näyttäisivät kohdentuvan työntekijöiden vaikuttamisosaamiseen alueellisella ja valtakunnallisella tasolla, mediavaikuttamiseen ja julkiseen keskusteluun osallistumiseen sekä vaikutustiedon esiin saamiseen rekistereistä (kuvio 10).

Osa-alueista vahvinta eli pätevän toimijan tasoista osaamista oli vastaajilla sähköisten palvelujen hyödyntämisessä omassa työssä, oman maantieteellisen työskentelyalueen tuntemisessa sekä sosiaaliturvaetuuksien ja sosiaalipalvelujärjestelmän tuntemisessa.

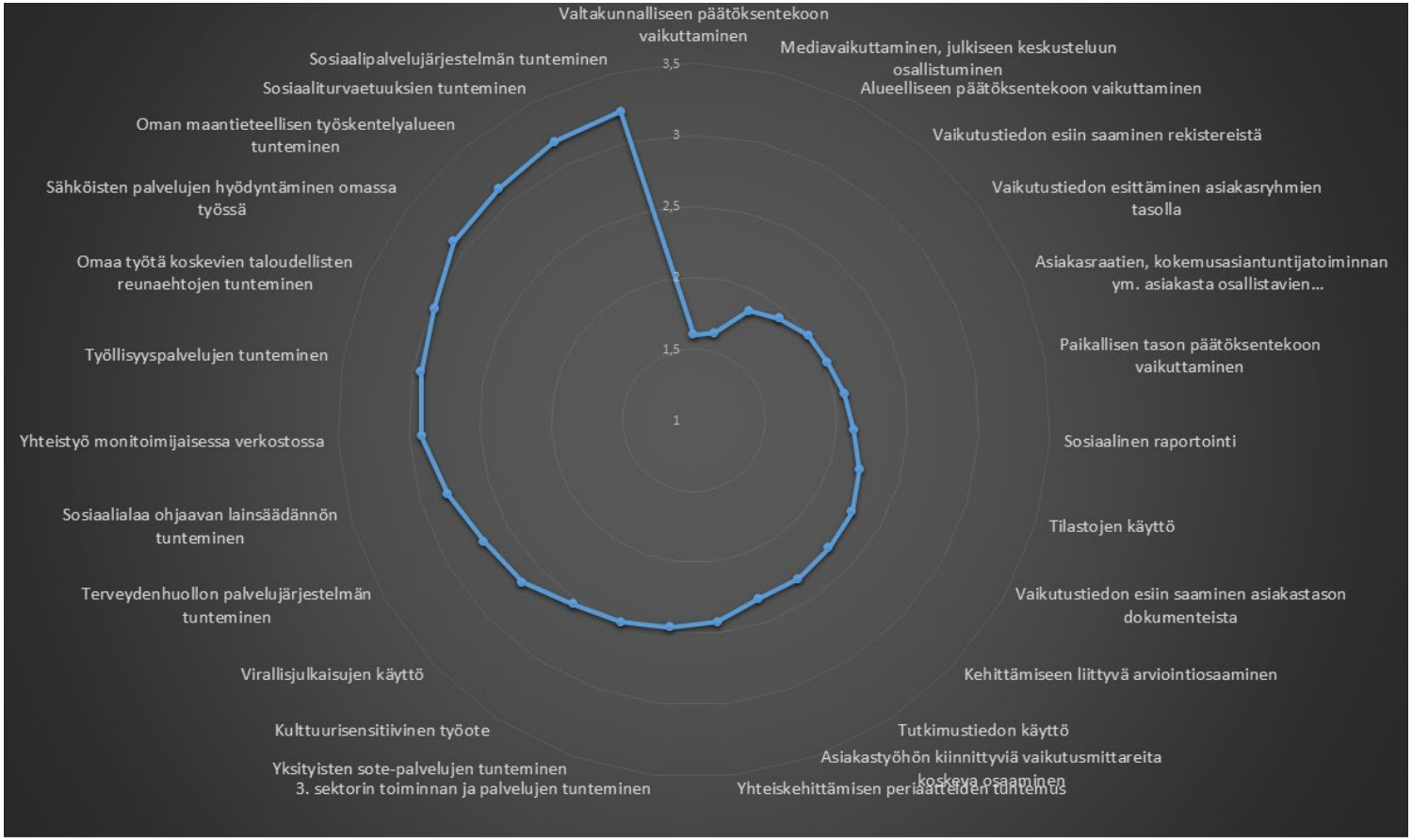

Kuvio 10. Osaamisalueiden yhteistarkastelu vastausten keskiarvojen pohjalta

Tuloksista on tunnistettavissa ja koostettavissa laajempia osaamisen kehittämiskohteita. Tällaisia kehittämiskohteita ovat

- viestintä- ja vaikuttamisosaaminen
- vaikutustiedon tuottamiseen ja esittämiseen liittyvä osaaminen
- kehittämismenetelmien ja tutkimustiedon soveltaminen omassa työssä
- sosiaalisen raportoinnin osaaminen
- asiakasta osallistavien tiedonkeruun menetelmien osaaminen
- oman työn ulkopuolisten palveluntuottajien tunteminen ja yhteistyö
- lainsäädäntöosaaminen
- sähköisten palvelujen käyttämisen edellyttämä osaaminen
- sosiaaliturvajärjestelmän tunteminen.

Kartoituksen tulokset tukevat yleistä tietämystä kirjaamisen keskeisestä roolista sosiaalityön asiakasprosessin eri vaiheissa. Yhdenmukaista ja ajantasaista tietoa pyritään tuottamaan erilaisiin dokumentteihin. Käytössä olevat asiakastietojärjestelmät eivät kuitenkaan mahdollista asiakkuuksista kirjatun tiedon hyödyntämistä rakenteellisessa sosiaalityössä: tiedon kerääminen, asiakkaan tilanteen etenemisen hahmottaminen ja erilaisten toimien vaikutusten arviointi on työlästä, eikä laajan, asiakasryhmätasoisen tiedon tuottaminen ole käytännössä lainkaan mahdollista.

Työntekijät ymmärtävät kyllä tiedon näkyväksi tekemisen välttämättömyyden, ja asiakastietojärjestelmien kehittämisen lisäksi osaamista on vahvistettava muutosten ja vaikutusten osoittamiseen käytettävien välineiden käyttöönotossa ja niiden hallinnassa. Sekä Essotessa että Kainuun sotessa on tällä hetkellä käytössä erillisenä Webropol-kyselynä tehtävät palvelutarpeen arvioinnit ja Kainuun TYP-palveluissa myös Kykyviisari, mutta muutoin hyvinvoinnissa, toimintakyvyssä tai työkyvyssä tapahtuvien muutosten seurannassa ei hyödynnetä laajasti ja systemaattisesti mittareita tai muita välineitä.

Kolme neljäsosaa vastaajista hahmotti laajasti asiakkaiden tarpeiden taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia yhteyksiä. Myös palvelujärjestelmän ja asiakkaiden palvelutarpeiden vastaavuutta osataan arvioida suuressa osassa vastauksia. Eräs vastaajista muotoili asiaa seuraavasti:

> ”Näen työssäni paljon ihmiselämän kurjuutta ja elämänkulkuja, jotka ovat jo lapsesta asti lähteneet syrjäyttävälle polulle. Usein mietin, mitä tälle olisi ollut tehtävissä, jos tukitoimia olisi riittävästi kohdennettu oikeaan paikkaan ja oikea-aikaisesti.”

Sitaatissa kuvattu tapaus on tuttu suurelle osalle sosiaalialan työntekijöistä ja hyvä esimerkki tilanteesta, jossa ammattilaisilla tulee olla osaamista ja välineitä tuottaa, jäsentää ja välittää tietoa, toisin sanoen tehdä rakenteellista sosiaalityötä.

Kummassakin osaamiskartoitukseen osallistuneessa kuntayhtymässä on kehitetty käytäntöjä palveluissa ja niiden toiminnassa havaittavien epäkohtien ilmoittamiseen. Työntekijöillä on paljon palvelujen kehittämisessä tarvittavaa tietoa ja myös joitakin välineitä tiedon kokoamiseen, mutta vastausten perusteella ei selviä, miten tällaista tietoa käsitellään organisaatioissa tai miten sillä on voitu vaikuttaa päätöksenteon eri tasoilla. Palvelujärjestelmän kehittämisen kannalta keskeistä on toisaalta myös asiakkaiden osallisuuden edistämiseen liittyvä osaaminen tiedon tuotannossa.

8.2 KEHITTÄMISEN JATKOASKELEET ESSOTESSA JA KAINUUN SOTESSA

Osaamiskartoituksessa esiin nousseisiin osaamisen vajeisiin on suunniteltu toimenpiteitä. Essoten alueella on jatkettu oman tietopohjan laajentamista keräämällä asiakastietojärjestelmästä tietoja esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan asiakaspalautteista, itsearvioinneista ja aktivointisuunnitelmista. Kerättyjä tietoja on tarkoitus levittää mahdollisimman laajasti eri tahoille, jotka voisivat hyödyntää niitä omassa toiminnassaan. Kerätyn tiedon selittämistä ja sen ymmärrettävässä ja helposti luettavassa muodossa esittämistä tukemaan on tarkoitus järjestää valmennusta. Myös mediavaikuttaminen sisällytetään valmennukseen.

Käynnistymässä on myös vaikuttavuustiedon tuottamiseen liittyvä kokeilu, joka toteutetaan yhdessä Mikkelin toimintakeskus ry:n kanssa. Kokeilun aihe on noussut kuntouttavan työtoiminnan palautteista ja liittyy itsearvioinnin kehittämiseen. Arviointia pyritään muokkaamaan sellaiseksi, että sen avulla saataisiin paremmin näkyviin palvelun vaikutuksia asiakkaan hyvinvointiin ja arkeen. Mielenterveys- ja päihdetyön sosiaalityössä asiakastyön kirjauksia tullaan tarkastelemaan vaikuttavuustiedon esiin nostamisen näkökulmasta. Vaikuttavuustietoon liittyvää valmennusta alueella toteutetaan vuoden 2021 alussa.

Tehdyn osaamiskartoituksen perusteella Kainuun soten sosiaalihuollon työntekijät tarvitsevat osaamisen vahvistamista erityisesti tiedon analysointiin, raportointiin, tiedottamiseen ja viestintään. Näihin teemoihin tullaan kohdentamaan osaamista vahvistavaa valmennusta. Alueella otetaan vuoden 2021 alusta käyttöön PRO SOS -hankkeessa pilotoitu ja Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen jalostama sosiaalisen raportoinnin malli. Lisäksi Kainuun sotessa toteutetaan koko alueen kattava, seurantaan pohjautuva sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuustutkimuspilotti ajalla 2021–2022. Tutkimusaihe on valikoitunut tilastotiedon sekä käytännön työstä nousseen tarpeen pohjalta, ja sen avulla pyritään vahvistamaan sosiaalista kuntoutusta prosessityöskentelyn ja muutostyön tukena. Tutkimuksen teon yhteyteen sisällytetään myös rakenteellisen sosiaalityön osaamista vahvistavaa valmennusta työntekijöille.

Rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen jatkuu alueella rakenteellisen sosiaalityön työryhmässä, jossa on syntynyt muun muassa tarkennuksia palvelutarpeen arvion sisältöön

vuodelle 2021. Kehittämistyötä jatketaan myös Kainuun soten alueen kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (HYTE) työryhmissä, joissa kaikissa on sosiaalityön edustus. Tällainen monialainen yhteistyö mahdollistaa sosiaalihuollosta kertyvän tiedon esille nostamisen näkyvämmin kuntien hyvinvointikertomuksiin. Tiedon tuottamisen aikataulutusta varten alueella hyödynnetään rakenteellisen sosiaalityön geneeristä vuosikellomallia, jossa sosiaalihuollosta kerätyllä ja analysoidulla tiedolla vaikuttaminen synkronoidaan kuntien budjettien laadinnan aikatauluun (ks. Tuikka ym. 2019, 40–41).

8.3 KEINOT RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN OSAAMISEN JA TOIMEENPANON EDISTÄMISEKSI

Rakenteellisen sosiaalityön osaamista voidaan parantaa. Keskeisesti vastuuta voivat ottaa koulutuksen osalta niin yliopistot kuin ammattikorkeakoulut. Paikallisesti huomiota tulisi kiinnittää myös rakenteellisen sosiaalityön rooliin paikallisen hyvinvoinnin edistämisessä, kuten asuinalueiden kehittämisessä ja palvelujen suunnittelussa. Kokonaisvaltaiseen ja laaja-alaiseen ihmiskäsitykseen perustuvaa työskentelyä tarvitaan erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, mutta yhteiskunnassa on laajemminkin tarvetta palveluja yhteen sovittavalle johtamiselle: ongelmia tulisi ratkoa yhteistyössä ja laaja-alaisesti sektorirajat ylittäen. Rakenteellisen sosiaalityön edellytyksiä lisäävät omalta osaltaan asiakastyöhön liittyvät sujuvat palautemekanismit sekä tietojenkeruu- ja rekisteröintikäytännöt. Tässä raportissa kuvioissa 1 (s. 11) ja 2 (s. 12) kuvatut sosiaalihuollon asiakasprosessin mallinnukset voivat tukea yksilöiden ja työyhteisöjen sekä verkostojen työskentelyä ja niihin kytkeytyvän tiedon tuottamista. Tiedontuotannon systemaattisuutta ja rakenteita tukevat mallinnukset voivat toimia myös kehittämistyön apuna ja työvälineenä paikannettaessa erityisesti asiakasprosessiin ja yhteistyöhön liittyviä rakenteellisen sosiaalityön ongelmakohtia.

Olisi kiinnitettävä vakavasti huomiota myös sosiaalityön niukkoihin resursseihin ja niihin toimintaedellytyksiin, joita resurssien käyttö tavoitteita vastaavasti edellyttää. Rakenteellisen sosiaalityön yhteydessä on vuosia puhuttu idealistisesti tutkijasosiaalityöstä ja sen mahdollisuuksista. Paradoksaalisesti puhe tutkijasosiaalityöstä on voinut osaltaan olla mystifioimassa rakenteellista sosiaalityötä ja kasvattamassa yksilö- ja ryhmätasoisen sosiaalityön etäisyyttä siitä. Rakenteellisesta sosiaalityöstä on muodostunut liian fokusoitunut kuva yhtenä sosiaalityön erillisalueena, minkä vuoksi asiakastasolla muodostuva informaatio ja sen käyttö rakenteellisen sosiaalityön tarpeita vastaavasti on voinut jäädä käyttämättömäksi mahdollisuudeksi.

Sosiaalityön roolin vahvistamiseksi on mitä ilmeisimmin otettava sosiaalityö nykyistä tietoisemmin mukaan suunnittelun ja päätösten toimeenpanon eri vaiheisiin. Tarvetta lienee myös itse toimeenpanomekanismien läpivalaisuun ja parantamiseen, ja tähän koulutuksellakin on annettavaa. Rakenteellisen sosiaalityön kehittäminen ei saisi jäädä yksinomaan paikalliseksi, vaan asiaa voidaan suunnata myös valtionhallinnon ohjausmekanismien avulla, kuten normiohjauksella, rahoituksella ja ohjelmaperusteisella ohjauksella.

LÄHTEET

Arene. 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf?_t=1526901428 [viitattu 23.1.2021].

DIAK. 2020. Huono-osaisuus Suomessa -karttasovellus. Saatavissa: https://diak.shinyapps.io/karttasovellus/_w_9737697a/_w_079b4e5d/ [viitattu 15.12.2020].

Etelä-Savo ennakoi. 2020. Tilannekuva. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.esavoennakoi.fi/tilannekuva [viitattu 1.12.2020].

Hämäläinen, J. 2014. Tiedon tuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress. 65-86

Kainuun liitto. 2020. Tilastot. WWW-dokumentti. Päivitetty 8.12.2020. Saatavissa: https://kainuunliitto.fi/tietopalvelut/tilastot/ [viitattu 15.12.2020].

Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 41. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lähteinen, S., Raitakari, S., Hänninen, K., Kaittila, A., Kekoni, T., Krok, S. & Skaffari, P. 2017. Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. Sosnet julkaisuja 7. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=d922c5f8-38f2-4627-86aa-08ce-5b22e838 [viitattu 15.12.2020].

Martin, M., Kemppainen, T., Niskala, A. & Pohjola, A. 2018. Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen Lapissa: osaamiskartoituksen tuloksia. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 42. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu_42_osaamiskartoitus [viitattu 15.12.2020].

Morgan, B. M. 1996. Community care and social work with adults. Teoksessa Vass, A. (toim.) Social work competences. Core knowledge, values and skills. Lontoo: Sage, 106–131.

Muotka, H. 2013. Rakenteellinen sosiaalityö – joko nyt olisi aika? Käsiteanalyyttinen kirjallisuuskatsaus rakenteelliseen sosiaalityöhön Suomessa. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/12158/urn_nbn_fi_uef-20130434.pdf [viitattu 15.12.2020].

Närhi, K. 2003. Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa Satka, M., Pohjola, A. & Rajavaara, M. (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva Kustannus, 57–81.

Pohjola, A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.). 2014. Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

STM. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Julkaisuja 2017:5. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf [viitattu 15.12.2020].

TEM. 2020. Työllisyyskatsaus, lokakuu 2020. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.temtyollisyyskatsaus.fi [viitattu 1.12.2020].

THL. 2020a. Tiedosta arviointiin, tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut KYS-erityisvastuualueella 2019. Päätösten tueksi 7/2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140660/THL_Alueellinen_raportti_2020_KYS%20saavutettavuus%2010.12.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 15.12.2020].

THL. 2020b. Tiedosta arviointiin, tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut OYS-erityisvastuualueella 2019. Päätösten tueksi 8/2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140687/THL_Alueellinen_raportti_2020_OYS%20s%2004122020.pdf?sequence=4&isAllowed=y [viitattu 15.12.2020].

Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi s.a. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/index [viitattu 1.12.2020].

Tilastokeskus. 2020. Väestö. WWW-dokumentti. Päivitetty: 30.10.2020. Saatavissa: https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html# [viitattu 1.12.2020].

Tuikka, A., Okulov, S. & Hankosalo, T. 2019. Mikä mättää Sotkamossa? Rakenteellisen sosiaalityön pilotti. ISO SOS Kainuun osahankkeella ensiaskeleet kohti rakenteellista sosiaalityötä. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://sote.kainuu.fi/sites/sote.kainuu.fi/files/documents/library/2020-03/Mik%C3%A4%20m%C3%A4tt%C3%A4%C3%A4%20Sotkamossa%20-%20rakenteellisen%20sosiaality%C3%B6n%20pilotti_1.pdf [viitattu 15.12.2020].

Rakenteellisen sosiaalityön osaamiskartoituksen kyselylomake

RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN OSAAMISKARTOITUS

Tämä kysely on osa rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvää (SOSRAKE-osaamisverkosto -hanke, ESR TL4) kehittämistä. Päätoteuttajana on Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO), ja osatoteuttajina Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Etelä-Savon sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Oy ja Diakonia-ammattikorkeakoulu Oy.

Kyselyn tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien rakenteellisen sosiaalityön osaamista ja paikallisia rakenteellisen sosiaalityön edellytyksiä. Keskeiset teema-alueet perustuvat sosiaalihuoltolaissa mainittuihin rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuuksiin.

Kartoituksessa selvitetään muun muassa seuraavia osaamistarpeita:

- asiakastyössä tehtävä tiedon tuottaminen,
- palvelutarpeisiin kytkeytyvien yhteiskunnallisten yhteyksien hahmottaminen,
- palvelu- ja tukitoimia koskevan vaikuttavuustiedon tuottaminen sekä
- toiminnan ja päätöksenteon tasoilla tarvittavan rakenteellisen tiedon välittäminen.

Useassa kartoituksen kysymyksessä Sinua pyydetään arvioimaan osaamistasi seuraavalla asteikolla:

1 = Perehtyvä = koen tarvitsevani vielä paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = Suoriutuva = koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = Pätevä = koen hallitsevani tämän asian melko hyvin itsenäisesti
4 = Taitava = koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = Asiantuntija = koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa

Rakenteellisen työn tekemisen esteet eivät välttämättä liity työntekijän osaamisen puutteisiin, vaan tekemistä voivat vaikeuttaa myös työn organisointiin ja resursointiin liittyvät tekijät. Kyselyn lopussa Sinulle on varattu mahdollisuus tuoda esille rakenteellisen työn toteutumiseen ja kehittämiseen liittyviä puutteita ja mahdollisuuksia.

Osaamiskartoituksesta saatuja tietoja käytetään rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseen, koulutuksen suunnitteluun sekä rakenteellisen sosiaalityön osaamisverkoston (SOSRAKE-yhteistyöverkosto) toiminnan kohdentamiseen. Tietojen kerääminen ja analysointi tapahtuvat niin, ettei yksittäinen vastaaja ole tunnistettavissa.
Kiitos, että osallistut osaamiskartoitukseen!

Sosiaalihuoltolaki ja rakenteellinen sosiaalityö

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301
7§
Rakenteellinen sosiaalityö
Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;
3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.

Lähde: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301

1. TAUSTATIEDOT

Aloitetaan kysely taustatiedoista. Vastattuasi jokaiseen kysymykseen pääset kyselyssä eteenpäin.

Ikä

Syntymävuosi _____

Koulutus

Valitse vaihtoehto, joka vastaa korkeinta suorittamaasi tutkintoa.

Yliopistollinen jatkotutkinto (lisensiaatti, tohtori)

Ylempi korkeakoulututkinto (maisteri tai YAMK-tutkinto)

Alempi korkeakoulututkinto (kandidaatti tai AMK-tutkinto)

Ammatillinen opisto/toisen asteen tutkinto

Jokin muu tutkinto

Tehtävänimike

Valitse yksi vaihtoehto.

Sosiaalityöntekijä

Sosiaaliohjaaja

Jokin muu nimike

Työpaikan sijaintimaakunta

Etelä-Savo

Kainuu

Pohjois-Karjala

Pohjois-Savo

Työpaikan sijaintikunnan koko

alle 20 000 asukasta

20 000 asukasta tai enemmän

Työsuhteen muoto

Toistaiseksi voimassa oleva työsuhde

Määräaikainen työsuhde

Työkokemus nykyisessä työssä

_____ vuotta

Työkokemus sosiaalialan työssä

_____ vuotta

2. SOSIAALIALALLA TARVITTAVA PALVELUJÄRJESTELMÄÄN JA YHTEISKUNTAAN LIITTYVÄ OSAAMINEN

Sosiaalialalla vaaditaan yleisesti palvelujärjestelmään ja laajemmin koko yhteiskuntaan liittyvää osaamista. Tähän sisältyy lisäksi perehtyneisyys keskeiseen lainsäädäntöön. Yhdessä nämä luovat tukevan perustan myös rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle.

Palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan liittyvä osaaminen
Arvioi omaa osaamistasi seuraavalla asteikolla:

1 = Perehtyvä = koen tarvitsevani paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = Suoriutuva = koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = Pätevä = koen hallitsevani tämän asian itsenäisesti/melko hyvin
4 = Taitava = koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = Asiantuntija = koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa

Sosiaalipalvelujärjestelmän tunteminen
1–5
Sosiaaliturvaetuuksien tunteminen
1–5
Sosiaalialaa ohjaavan lainsäädännön hallitseminen (mm. perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, päihdehuoltolaki, mielenterveyslaki)
1–5
Terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen
1–5
Työllisyyspalvelujärjestelmän tunteminen
1–5
Yksityisten sosiaalipalvelujen tunteminen
1–5
Kolmannen sektorin toiminnan ja palveluiden tunteminen
1–5
Omaa työtä ohjaavien taloudellisten reunaehtojen tunteminen
1–5
Sähköisten palvelujen hyödyntäminen
1–5
Kulttuurisensitiivisen työn osaaminen
1–5
Oman maantieteellisen työskentelyalueen erityispiirteiden tuntemus
1–5

3. ASIAKASTYÖ JA SIIHEN KUULUVA TIEDON TUOTTAMINEN

Tämän osion kysymykset käsittelevät sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottamista asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen vaikutuksista. (SHL 2014/1301, 7§)

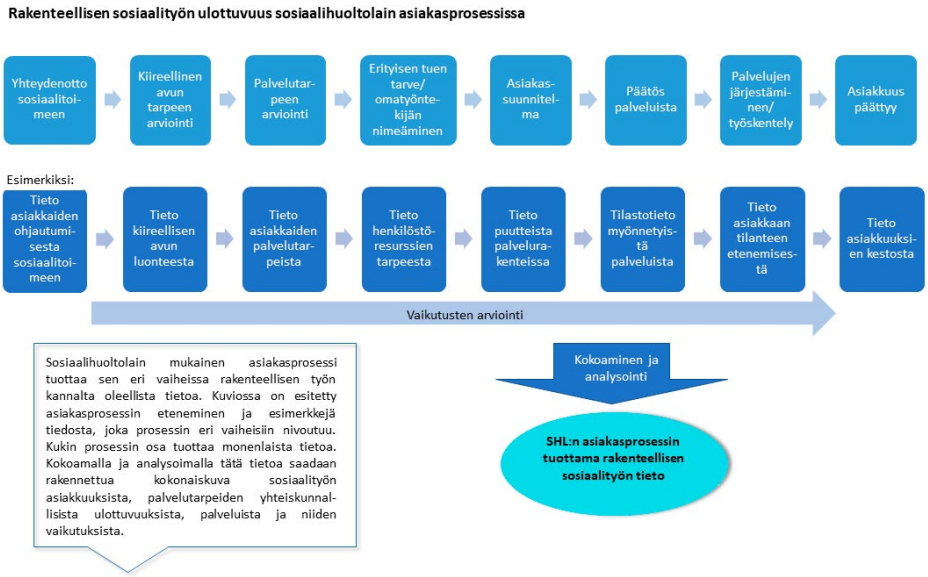

1. **Rakenteellisen sosiaalityön tarkoituksena on tuottaa yksittäisen asiakkaan lisäksi tietoa laajemmin eri asiakasryhmistä. Tämä edellyttää, että asiakasprosessin eri vaiheissa tietoa kirjataan ja kerrytetään asiakkaista yhdenmukaisesti (esim. määrämuotoinen kirjaaminen ja erilaisten mittareiden tuottama tieto). Yllä olevassa kuviossa on kuvattu sosiaalihuoltolain asiakasprosessin rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuutta. Millaisia mahdollisuuksia näet tällä hetkellä omassa työssäsi yhdenmukaisen ja ajantasaisen tiedon tuottamiseen asiakasprosessin eri vaiheista?**

2. **Millaisia välineitä sinulla on käytössäsi, joilla voit osoittaa asiakasprosessin aikana tapahtuvia muutoksia ja vaikutuksia esim. asiakkaan hyvinvoinnissa, toimintakyvyssä ja työkyvyssä? Kuvaile tarkemmin, mikä näissä välineissä on osoittautunut toimivaksi muutokseen seurannassa. Jos taasen koet, etteivät käytössäsi olevat välineet ole toimivia/tarkoituksenmukaisia, kerro miksi.**

3. **Asiakkuuksien ja palvelutarpeiden laajempi tarkastelu auttaa hahmottamaan myös niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä. Millaisia yhteiskunnallisia yhteyksiä sinä näet asiakkaiden tarpeiden taustalla? Miten arvioisit nykyisen palvelujärjestelmän vastaavan asiakkaiden palvelutarpeisiin?**

4. TAVOITTEELLINEN TOIMINTA SOSIAALISTEN ONGELMIEN EHKÄISYSSÄ JA HYVINVOINNIN EDISTÄMISESSÄ

Tässä osiossa selvitetään sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi tehtäviin tavoitteellisiin toimiin ja toimenpide-ehdotuksiin liittyvää osaamistasi. (SHL 2014/1301, 7§)

Hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävät ehdotukset ja käytännön ratkaisut

Rakenteellisen sosiaalityön tekeminen edellyttää, että eri lähteistä saatavaa tietoa osataan työstää ja nostaa keskusteluun, jotta hyvinvoinnin edistämiseksi voidaan tehdä toimenpide-ehdotuksia sekä toimia tavoitteellisesti.

Arvioi omaa osaamistasi tällä rakenteellisen työn osa-alueella seuraavalla asteikolla:

1 = Perehtyvä = koen tarvitsevani paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = Suoriutuva = koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = Pätevä = koen hallitsevani tämän asian itsenäisesti/melko hyvin
4 = Taitava = koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = Asiantuntija = koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa

Tutkimustiedon käyttö
1–5
Tilastojen käyttö
1–5
Virallisjulkaisujen käyttö (mm. STM, THL julkaisut)
1–5
Sosiaalinen raportointi (hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvän tiedon tuottamista ja välittämistä johtamisen, päätöksenteon sekä palvelujen suunnittelun ja kehittämisen tueksi)
1–5
Vaikutustiedon esiin saaminen työhön liittyvistä rekistereistä (asiakastason tavoitteiden saavuttaminen)
1–5
Vaikutustiedon esiin saaminen asiakastason dokumenteista (asiakastason tavoitteiden saavuttaminen)
1–5
Vaikutustiedon esittäminen asiakasryhmien tasolla
1–5
Mediavaikuttaminen ja julkiseen keskusteluun osallistuminen
1–5

5. KEHITTÄMINEN KUNNASSA JA SIIHEN SISÄLTYVÄ SIDOSRYHMÄTYÖ

Tässä osiossa selvitetään osaamistasi liittyen sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuomiseen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen. (SHL 2014/1301, 7§)

Sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen kunnallisen suunnittelun tueksi ja kehittämisen edellyttämä sidosryhmätyöskentely

Arvioi omaa osaamistasi tällä rakenteellisen työn osa-alueella seuraavalla asteikolla:

1 = Perehtyvä = koen tarvitsevani paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = Suoriutuva = koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = Pätevä = koen hallitsevani tämän asian itsenäisesti/melko hyvin
4 = Taitava = koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = Asiantuntija = koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa

Asiakastyöhön kiinnittyviä vaikutusmittareita koskeva osaaminen
1–5
Kehittämiseen liittyvä arviointiosaaminen
1–5
Yhteiskehittämisen periaatteiden tuntemus (asiakkaiden ja ammattilaisen tasavertainen osallistuminen kehittämiseen; osallistujien erilaisten tavoitteiden hahmottaminen ja yhteisen tavoitteen löytäminen jne.)
1–5
Yhteistyö monitoimijaisessa verkostossa (julkinen sektori, kolmas sektori, yksityiset palveluntuottajat, asiakkaat)
1–5
Asiakasraatien, kokemusasiantuntijatoiminnan tai vastaavien asiakasta osallistavien tiedon keruun menetelmien hyödyntäminen
1–5
Paikallisen tason päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen)
1–5
Alueelliseen päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen)
1–5
Valtakunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen (hyvinvoinnin edistäminen)
1–5

6. TÄYDENTÄVÄT KYSYMYKSET RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN TOTEUTTAMISESTA JA KEHITTÄMISESTÄ

1. **Miten arvioit omaa motivaatiotasi toteuttaa ja kehittää rakenteellista työtä?**
2. **Onko sinulla jotakin rakenteellisen työn tekemisen kannalta hyödyllistä osaamista, jota et pysty tällä hetkellä työssäsi hyödyntämään? Jos on, niin mitä?**
3. **Millaista rakenteellisen sosiaalityön osaamista mielestäsi tulevaisuudessa tarvitaan?**
4. **Millaisia eettisiä ongelmia ja ristiriitoja kohtaat omassa työssäsi rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta?**
5. **Millaisia edellytyksiä ja resursseja rakenteellisessa sosiaalityössä tarvittavan tiedon tuottamiseen, toimenpide-ehdotusten tekemiseen ja vaikuttamiseen organisaatiosi tarjoaa?**
6. **Minkä pitäisi muuttua/mitä pitäisi tehdä, jotta organisaatiossasi olisi mahdollista toteuttaa ja kehittää rakenteellista työtä paremmin?**

LÄMMIN KIITOS OSALLISTUMISESTASI RAKENTEELLISEN SOSIAALITYÖN OSAAMISKARTOITUKSEEN!

Yhteistyöterveisin, SOSRAKE-tiimi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma
Vipuvoimaa EU:lta 2014–2020
Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vastanneiden sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien osaamisen keskiarvot osaamisalueittain työkokemuksen mukaan tarkasteluna.

1 = perehtyvä = koen tarvitsevani paljon tukea ja opastusta tässä asiassa
2 = suoriutuva = koen tarvitsevani jonkin verran tukea ja opastusta tässä asiassa
3 = pätevä = koen hallitsevani tämän asian itsenäisesti/melko hyvin
4 = taitava = koen, että osaamiseni on hyvällä tasolla ja pystyn työyhteisössäni ohjaamaan myös muita tässä asiassa
5 = asiantuntija = koen, että minulla on erikoisosaamista tässä asiassa

Liitetaulukko 1. Sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien (N = 50) palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaaminen työkokemuksen mukaan tarkasteltuna (ka.)

	Työkokemus sosiaalialalla			
	Alle 1 vuosi (N = 5)	1–5 vuotta (N = 18)	6–10 vuotta (N = 5)	Yli 10 vuotta (N = 22)
Sosiaalipalvelujärjestelmän tunteminen	**2**	2,83	3,4	**3,77**
Sosiaaliturvaetuuksien tunteminen	**2**	3	**3,8**	3,45
Sosiaalialaa ohjaavan lainsäädännön tunteminen	**2,6**	2,61	2,8	3
Terveydenhuollon palvelujärjestelmän tunteminen	**2**	2,44	2,8	**3,05**
Työllisyyspalvelujen tunteminen	**2**	2,94	**3,6**	3
Yksityisten sote-palvelujen tunteminen	**1,8**	2,56	**3**	2,5
Kolmannen sektorin toiminnan ja palvelujen tunteminen	**1,6**	2,33	**3**	2,64
Omaa työtä koskevien taloudellisten reunaehtojen tunteminen	**1,8**	2,67	3,4	**3,41**
Sähköisten palvelujen hyödyntäminen omassa työssä	**2,6**	3	**4**	3,09
Kulttuurisensitiivinen työote	**2**	2,5	**3**	2,59
Oman maantieteellisen työskentelyalueen tunteminen	**2,2**	3	**3,8**	3,27

Liitetaulukko 2. Sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien (N = 43) tavoitteelliseen toimintaan sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja hyvinvoinnin edistämisessä liittyvä osaaminen työkokemuksen mukaan tarkasteltuna (ka.)

	Työkokemus sosiaalialalla			
	Alle 1 vuosi (N = 4)	1–5 vuotta (N = 15)	6–10 vuotta (N = 4)	Yli 10 vuotta (N = 20)
Tutkimustiedon käyttö	**2**	2,27	2,25	**2,45**
Tilastojen käyttö	**1,75**	2,2	**2,5**	2,25
Virallisjulkaisujen käyttö (mm. STM:n ja THL:n julkaisut)	**2**	2,8	**3**	2,6
Sosiaalinen raportointi	**1,25**	**2,33**	2,25	2,1
Vaikutustiedon esiin saaminen työhön liittyvistä rekistereistä	**1,5**	**2**	1,75	2
Vaikutustiedon esiin saaminen asiakastason dokumenteista	**1,75**	2,2	2,25	**2,45**
Vaikutustiedon esittäminen asiakasryhmien tasolla	**1,5**	**2,07**	2	2,05
Mediavaikuttaminen ja julkiseen keskusteluun osallistuminen	**1,75**	1,67	**2**	**1,5**

Liitetaulukko 3. Sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien (N = 43) kunnassa tapahtuvaan kehittämiseen ja sidosryhmätyöhön liittyvän osaaminen työkokemuksen mukaan tarkasteltuna (ka.)

	Työkokemus sosiaalialalla			
	Alle 1 vuosi (N = 4)	1–5 vuotta (N = 15)	6–10 vuotta (N = 4)	Yli 10 vuotta (N = 20)
Asiakastyöhön kiinnittyviä vaikutusmittareita koskeva osaaminen	**2,5**	2,4	**2,5**	**2,2**
Kehittämiseen liittyvä arviointiosaaminen	**2**	2,33	2,25	**2,35**
Yhteiskehittämisen periaatteiden tuntemus	**2,25**	2,27	**2,25**	**2,6**
Yhteistyö monitoimijaisessa verkostossa	**2,25**	2,93	**3,25**	2,95
Asiakasraatien, kokemusasiantuntijatoiminnan tai vastaavien asiakasta osallistavien tiedon keruun menetelmien hyödyntäminen	**1,75**	2	**2,5**	2
Paikallisen tason päätöksentekoon vaikuttaminen	**2**	**2,33**	2	**1,9**
Alueelliseen päätöksentekoon vaikuttaminen	**1,5**	**2,13**	2	**1,7**
Valtakunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen	**1,5**	**1,8**	**1,5**	**1,5**

XAMK
KEHITTÄÄ